

HVA SKJER VED KAFFEMASKINEN?  
EN STUDIE AV DIGITALE MØTER OG DELIBERATIVT DEMOKRATI

Lene Furuli

MASTEROPPGAVE – SAMPOL650



Institutt for sammenliknende politikk  
Universitetet i Bergen  
MAI 2022

## Forord

Det første emnet i Masterprogrammet i demokratibyggning ved Universitetet i Bergen tok jeg i 2012. Frank Aarebrot var fargerik foreleser i emnet «Valgobservasjon». Siden da har jeg vært gjennom emnene «Demokratiassistanse og demokratisering», «Korrupsjonsgransking» og metode. Interessen min for faget har i hele perioden bevega seg mellom det internasjonale og et mer generelt engasjement for utvikling av demokratiske samfunn og demokratiske verdier og prinsipper.

Når jeg nå har skrevet ei oppgave om digitale politiske møter er det ene og alene på grunn av pandemien. Uten pandemien hadde jeg ikke oppdaga «fenomenet» og det ville heller ikke vært særlig relevant. Det er derfor særlig moro å ha skrevet om noe som kan være interessant i nåtida og som kan bidra til refleksjon rundt hvordan politiske møter bør og kan organiseres basert på erfaringene vi har gjort oss i pandemien.

Takk til alle som har bidratt til at jeg nå endelig kan trykke send og levere oppgava! Først av alt takk til informantene som brukte tid og bidro med svært reflekterte og åpne betraktninger. Utover at intervjuene ga essensiell informasjon var de også til stor inspirasjon i skrivinga. I intervjuene møtte jeg engasjerte, dyktige og reflekterte samtalepartnere. Takk igjen!

Takk til Kompetansefondet HK-AAF for økonomisk støtte. Og takk til alle dere som har lytta, gitt innspill og dytta meg framover. Dere vet hvem dere er.

Sist, men ikke minst: Stor takk til min veileder Marte Winsvold for konstruktive, presise og oppmuntrende tilbakemeldinger!

Lærerikt!

## Sammendrag

Temaet for denne masteroppgava er hvordan betingelsene for deliberative politiske prosesser ivaretas når politiske møter gjennomføres på digitale plattformer. Hva styrkes og hva svekkes når politiske møter gjennomføres digitalt? Med utgangspunkt i intervjuer med folkevalgte har jeg analysert opplevelsen av digitale politiske møter på kommunalt nivå. I den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen finner vi idealene for demokratisk organisering, prinsippene for institusjonsutforming og institusjonelle mekanismer som bidrar til enighet. Idealene for demokratisk organisering kan oppsummeres som at folkets vilje får gjennomslag ved at prosedyrer for beslutningsfatning er etablert, at det eksisterer prosedyrer for saksbehandling og at åpen diskusjon er mulig både i offentligheten og i politiske organ. Prinsippene for institusjonsutforming kan oppsummeres med at partene forsøker å bli enig i møte med utfordrende moralske problemer, ved at partene følger reglene for en fri og rettferdig debatt, at partenes standpunkt tas hensyn til på en likeverdig og nøytral måte, at det skal være mulig for aktørene å uttrykke sine meninger på en fri og likeverdig måte og at beslutninger baserer seg på en kvalitativ god diskusjon og tåler offentlig kritikk. I tillegg har vi institusjonelle mekanismer som fremmer enighet, her presentert som offentlighet, lukkethet og sonderinger.

Det framstår som at politiske møter av en viss størrelse og med et ønske om deliberasjon, med stor fordel bør gjennomføres som fysisk møte. Møter der politikerne argumenterer, lytter og reagerer på andres innlegg. Innbyggerne må kunne bruke ytringsfriheten i offentligheten og ytre meninger via digitale og fysiske folkemøter eller høringsmøter. Formelle politiske møter må være åpne slik at innbyggerne kan følge debatten og vise sin mening med kroppsspråk og i uformelle samtaler.

Digitale politiske møter kan ses på som et effektivt alternativ i krisesituasjoner, et «trade-off» i seg selv. Det er mye som blir ivaretatt i digitale møter, og i noen fora kan det bidra positivt til bredere deltakelse og bedre innspill til en sak. For de større politiske møtene, som et kommunestyre, har den digitale plattformen som møtearena store mangler. En viktig funksjon som er borte, er sonderingene – som ofte skjer ved kaffemaskinen.

## Liste over tabeller

Tabell 1 Spørsmål og kategorier som utgangspunkt for analysen

## Innhold

Forord.....	I
Sammendrag.....	II
Liste over tabeller.....	III
1. Innledning .....	1
1.1. Problemstilling.....	3
1.2. Disposisjon av oppgava .....	4
2. Teori om deliberativt demokrati.....	5
2.1. Deliberativt demokrati .....	5
2.2. Formannskapsmodellen og konsensus.....	7
2.3. Diskursteoretisk deliberativ demokratimodell .....	8
2.4. Idealene for demokratisk organisering .....	9
2.5. Prinsippene for institusjonsutforming .....	11
2.6. Institusjonelle mekanismer som bidrar til enighet.....	13
2.7. Teoretisk grunnlag for analysen.....	16
3. Metode.....	17
3.1. Tilgjengelig kunnskap.....	17
3.2. Valg av analyseenhet og metode.....	18
3.3. Om utvalget av informanter.....	19
3.4. Intervjuene og intervjuguide .....	21
3.5. Koding og kategorisering av data.....	22
3.6. Framstilling av analysen.....	23
3.7. Validitet, reliabilitet og generaliserbarhet .....	23
4. Analyse og diskusjon .....	24
4.1. Åpen og fri offentlig kommunikasjon .....	25
4.2. Åpen politisk debatt og ansvarlighet.....	32
4.3. Prosedyrer for likeverdighet og nøytralitet.....	35
4.4. Fri og rettferdig debatt.....	38
4.4.1. Teknologi og digital kompetanse .....	38
4.4.2. Fysisk tilstedeværelse og det ikke-verbale .....	41
4.4.3. Verdien av å møtes fysisk.....	43
4.5. Kvalitativ diskusjon og reell utveksling av argumenter .....	46
4.6. Sonderinger og lukkethet .....	52
4.7. Avsluttende diskusjon .....	55
5. Avslutning og konklusjon.....	60
6. Litteraturliste .....	62
7. Vedlegg 1: Intervjuguide .....	64

# 1. Innledning

Det overordnede temaet for denne masteroppgava er hvordan digitale møter påvirker politiske prosesser. Når vi flytter møter fra møterommet til digitale flater mister vi helt åpenbart en dimensjon og det er på samme måte åpenbart at de digitale flatene bidrar positivt i mange sammenhenger. Men hva mister vi? Og hva vinner vi?

Vi er mange som har gjort oss erfaringer med digitale møter gjennom pandemien. Med denne oppgava ønsker jeg å belyse bruken av digitale møter i politiske organ. Det er ikke forsket mye på fenomenet, foreløpig. I en artikkel på forskning.no i juni 2020, midt i pandemien, beskriver professor Tone Bratteteig digitale møter og behovet for det fysiske slik: «Når man skal snakke om de vanskelige tingene, ting som ikke er klart, der man må diskutere, forhandle og kanskje skifte mening, da trenger man å snakke i munnen på hverandre. Da er det mye bedre å være til stede fysisk, sier Bratteteig.» I den samme artikkelen omtales digitale møter som effektive og at møteformen bidrar til strukturerte og kortere møter (Torgersen 2020). Flere slike medieoppslag utover i 2020 inspirerte meg til å se nærmere på digitale møter og konsekvensene for politiske prosesser og beslutninger. Hvordan påvirkes politikken og demokratiet når politiske møter foregår på digitale plattformer?

Å møtes til digitale møter ble i løpet av få uker våren 2020 allmenngyldig i svært mange yrker, i organisasjonsliv, i forvaltning og politikk. Tekniske løsninger for digitale møter har vi kjent til i flere år. I moderne versjon er det kanskje «Skype» som var den første introduksjonen til videosamtaler for mange. Skype ble lansert i 2003. Mens det første konseptet for videosamtale ble lansert allerede på 1870-tallet (!), er det tjenestene utviklet for smarttelefoner utover på 2000-tallet som virkelig satt fart på fenomenet (Business Matters 2015). Mange av oss har vært aktive brukere av apper som Skype og Facetime for å ha kontakt med venner og familie de siste åra. I arbeidslivet har flere private og offentlige organisasjoner gjennomført store digitaliseringsprosjekter der videokonferanse har vært del av verktøyene. I offentlig sektor, der Microsoft er en av de største leverandørene av digitale løsninger, ble Microsoft 365<sup>1</sup> introdusert i 2017 med ei pakke av apper der skytjenester var sentrale for samhandling, deling og tilgang

---

<sup>1</sup> Introdusert som Office 365 og byttet navn i 2017.

på flere enheter (*Wikipedia*, s.v. «Microsoft 365,» lest 15.03.2022). Appen Teams ble også lansert i 2017 og erstattet i 2019 Skype for business og ble raskt en av de store plattformene for digitale møter med 20 millioner aktive brukere i november 2019. Etter det kjenner vi historien godt og det overrasker ikke å lese at i april 2020 hadde Microsoft Teams 75 millioner daglige brukere (*Wikipedia*, s.v. «Microsoft Teams,» lest 15.03.2022). At en pandemi skulle bidra til ei utvikling i det tempoet vi har sett fra mars 2020 var det ingen som forutså. Digitaliseringsdirektoratet kaller det en digital transformasjon og at utvikling som normalt tar 10-15 år skjedde på noen få uker (Bjørgaas og Orderud 2020).

I mars 2020 var de digitale møteplattformene i stor grad tilpasset enten forelesninger eller mindre møter. Et eksempel fra Microsoft Teams er at det bare kom opp bilde av fire personer av gangen på skjermen. I skolen førte det til at mange elever etter hvert ikke hadde på kamera og helst ikke sa noe, for da ble de «hengende på skjermen» hele dagen. Teknisk utvikling gikk raskt det første halvåret av pandemien og mye av det som framsto uhensiktsmessig eller tungvint ble endret, også at man får opp bilde av alle deltakerne i møtet. Slik beskriver Bjørgås og Orderud situasjonen for digitale møter i august 2020:

De fleste synes å være enige om at møtene er mer strukturerte og effektive. Bare én person kan prate om gangen. Deltakerne må fokusere på å lytte, og kroppsspråket spiller en mindre viktig rolle. Kanskje bidrar det til at det kan være lettere å be om ordet, selv i store forsamlinger? Vår opplevelse er at hierarkiske strukturer også vaskes bort. (...) Det digitale møtet har bidratt til kortere vei på tvers og mellom nivåer. Vi har kanskje fått mer tillit til hverandre?» (Bjørgaas og Orderud 2020).

Kommunene måtte på lik linje med alle andre organisasjoner snu seg rundt og finne løsninger for møter i administrasjonen, i folkevalgte organ og i møte med innbyggerne. Før mars 2020 var kommuneloven nylig revidert og det ble også tidlig i pandemien innført en unntaksforskrift som gjorde det enkelt for kommunene å flytte alle typer politiske møter til digitale plattformer (Midlertidig forskrift om gjennomføring av fjernmøter i folkevalgte organer i kommuner og fylkeskommuner for å begrense spredning av Covid-19 2020). I offentlig sektor er det i stor grad Microsoft som er

leverandør av digitale tjenester, og digitale møter ble raskt omtalt som «Teamsmøter» også om det var andre plattformer som var i bruk.

Denne oppgava skal ikke handle om teknologi og digitale plattformer, men om hvordan disse påvirker politisk samhandling og dialog. Politikk handler om å finne løsninger, og i politiske møter har man ofte ulikt syn på mye. Det er i politikkenes vesen at det er uenighet om både politiske prosesser og saker, men målet er å fatte beslutninger som ivaretar både flertallet og mindretallet. De vanskeligste sakene krever konsensus eller kompromisser og kreativitet i søken etter nye og bedre løsninger. De vanskeligste sakene er ofte også de viktigste. Kan viktige saker for innbyggerne ta helt feil retning fordi man ikke har arenaen for å inngå de nødvendige kompromissene? Vi hører ofte det blir sagt at «pausene er viktigst» i politiske fora. Hva skjer ved kaffemaskinen? Er det i pausesamtalen kompromissene blir til?

Med denne oppgava ønsker jeg å analysere hvordan digitale møter påvirker den politiske dialogen. Studien er eksplorative da det finnes svært lite kunnskap på området. Hvordan møteform påvirker politiske prosesser og politisk dialog har ikke, så langt jeg kan se, vært tema for studier tidligere. I utgangspunktet er det ikke så rart, da det at møter flyttes fra fysiske møterom til digitale plattformer er helt nytt i det omfanget vi har opplevd over hele verden de to siste årene. Med en brå start i mars 2020 har alle nå erfaring med at møter man normalt ville hatt på et fysisk sted er flyttet til en digital plattform. Vi trodde også at det ville være noe vi gjorde i en ganske kort periode, men det ble nesten to år mer eller mindre uten fysiske møter for noen. De aller fleste har i denne perioden reflektert over hvordan dette påvirker selve møtet eller menneskene som deltar. Vi har snakket om det med kollegaer, familie og venner. Om at det er slitsomt på en annen måte, om at det er kjedelig, men også svært effektivt, og noen ganger befriende. Arbeidsforskningsinstituttet publiserte en rapport om hjemmekontor i april 2022. De skriver også en del om bruk av digitale møter. Deres analyser er i stor grad sammenfallende med mine når det gjelder digitale møters begrensninger som sosial møteplass og i kreativt arbeid (Ingelsrud mfl. 2022).

### **1.1. Problemstilling**

Jeg ønsker å utforske hvordan digitale møter påvirker politisk dialog og prosesser. Jeg har nærmet meg temaet ved å intervju folkevalgte på kommunalt nivå. Jeg var



nysgjerrig på spørsmål som: Hvordan oppleves de digitale politiske møtene? Hva er de viktigste forskjellene fra et fysisk møte? Hvordan påvirker den digitale møteformen de politiske prosessene? Jeg legger teori om diskursteori og deliberativt demokrati til grunn for analysen og vurderer informantenes erfaringer og opplevelser med digitale politiske møter opp mot idealer, prosedyrer og mekanismer hentet fra den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen (Baldersheim og Rose, Habermas, Eriksen og Weigård, Knudtson).

**Jeg vil besvare følgende problemstilling: Hvordan ivaretas betingelsene for deliberative politiske prosesser når politiske møter gjennomføres på digitale plattformer?**

Jeg vurderer deliberative politiske prosesser ut fra den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen.

Jeg avgrensar analysen til digitale politiske møter på kommunalt nivå der folkevalgte er involvert. Temaet er også avgrenset til digitale møter, ikke digitalisering som sådan. Betingelsene for deliberative politiske prosesser har jeg avgrenset til å omfatte utvalgte idealer, prosedyrer og mekanismer fra den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen hentet fra presentasjonen i Eriksen og Weigård (1999).

## **1.2. Disposisjon av oppgava**

I kapittel to presenterer jeg teori om deliberativt demokrati og spesifikt den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen. Modellen presenteres med idealer, prinsipper og mekanismer som beskrives og til slutt konkretiseres og formuleres som konkrete spørsmål til bruk i analysen. I kapittel tre presenterer jeg hvordan jeg har gjennomført datainnsamlingen: metoden for datainnsamling, utvalget av informanter og gjennomføring av intervjuene, koding og kategorisering. Det finnes lite tilgjengelig kunnskap om temaet for oppgava, men jeg presenterer det jeg har funnet som har relevans. Det gjør jeg i metodekapitlet. Det finnes svært mye litteratur og forskning der Habermas sitt begrepsapparat og teori er brukt, men det kan jeg ikke gå inn på her, det ville bli for mye og utenfor rammene for denne oppgava. I kapittel fire analyserer og diskuterer jeg data og funn. Kapitlet er organisert i tråd med de nevnte spørsmåla eller kategoriene. Kapittel fem er en kort avslutning og konklusjon.

## 2. Teori om deliberativt demokrati

I dette kapitlet presenterer jeg teori om deliberativt demokrati. Innledningsvis presenterer jeg begrepet og innholdet i teorien. Jeg presenterer også kort formannskapsmodellen som de fleste norske kommuner styres etter, før jeg går gjennom innholdet i den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen og til slutt en konkretisering og sammenfatning av denne som presenteres som et utgangspunkt for analysen.

### 2.1. Deliberativt demokrati

Før jeg går inn teorien om deliberativt demokrati må jeg avklare begrepet «deliberativ». Man får ingen oppslag på deliberativ, deliberativt eller deliberasjon i f.eks. Bokmålsordboka. I Kunnskapsforlagets engelsk-norsk blå ordbok (2002) oversettes «deliberate» til å overveie/ betenke seg/ rådslå, «deliberately» til tilsiktet/ betenksomt/ sindig og «deliberation» til overveielse/ rådslaging. Knudtzon (2018, 34) viser til at deliberasjon «handler om å finne dypere, bredere og/eller mer nyansert forståelse» og særlig da ved at man aktivt lytter til hverandre. Å overveie eller en overveielse inneholder noe mer enn å diskutere/drøfte eller en diskusjon/drøfting, som noen steder vil være naturlig å bruke. Når man overveier<sup>2</sup> er det gjennomtenkt, det trenger det ikke alltid være når man diskuterer. Knudtzon (2018, 36) problematiserer også begrepet og påpeker at vi mangler en god norsk oversettelse og viser til at ord som «samtaledemokrati» og «diskursdemokrati» er brukt. I Baldersheim og Rose, «Det kommunale laboratorium» (2014, 32), konkluderer de med det samme «(...) deliberativt demokrati, en strømming som innen faglitteraturen også blir omtalt som kommunikativt eller diskursivt demokrati.» De presiserer også at det finnes nyanser, men på samme måte som de velger å ikke problematisere det, ser heller ikke jeg at det er nødvendig for bruken av begrepet i denne oppgava. I «Kommunikativ handling og deliberativt demokrati» varier Eriksen og Weigård (1999) også ordbruken på samme måte. Basert på ovenstående gjennomgang av begrepsbruk vil jeg i oppgava bruke deliberativ/deliberativ/deliberasjon der jeg mener det er mest presist og har en betydning utover andre alternativ. Men andre steder vil jeg bruke diskusjon,

---

<sup>2</sup> Overveie. etter lavtysk påvirket av latin *deliberare*, av *libra* 'vekt', egentlig 'prøve vekten av flere muligheter' Betydning: tenke (nøye) gjennom (Ordbøkene, s.v. «Overveie», lest 11.04.2022)

meningsutveksling, samtale eller drøfting da jeg mener det gir en like god betydning i sammenhengen. I beskrivelse av diskursteori og den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen, vil jeg også variere ordbruken.

Begrepet deliberativt demokrati omtales som ganske nytt. I Eriksen og Weigård viser de til en artikkel av Josephe M. Bessette fra 1980. Men også at bakgrunnen for begrepet går tilbake til John Deweys bok «The public. And its Problems» fra 1927. Her lanseres ideen som vi finner igjen i mange verk utover 1900-tallet: flertallsavgjørelser kan ikke stå alene, gjensidig kommunikasjon i forkant er avgjørende. En åpen, offentlig debatt bidrar til at saken er bedre opplyst og beslutningene blir bedre. Den beste måten å ivareta folkesuverenitetspirnsippet<sup>3</sup> på, er å sikre samspillet mellom deliberasjon før beslutning fattes, konkurransen mellom partigrupper og periodiske valg (Eriksen og Weigård 1999, 152).

Vektingen av avstemming og avstemmingsordninger opp mot deltakelse og diskusjon er slik et viktig skille i moderne demokratiforskning. Den liberale teoritradisjonen legger vekt på hemmelig stemmegivning og at man finner kompromisser ved å etablere formelle voteringsordninger. Kollektive beslutninger springer ut av enkeltindividenes valg. Demokratiformen omtales også som et flertallsstyre. I den andre retningen, i den republikanske tradisjonen, er det deltakelse og diskusjon som vektlegges. Det å delta i diskusjoner, i både formelle og uformelle fora, og ta stilling til kollektive saker, er viktig for hver enkelt. Det bidrar også til «å opplyse, utvikle og danne borgere» (Eriksen og Weigård 1999, 151-152).

Mellom disse to retningen plasseres diskursteorien og teori om deliberativt demokrati. Det eksisterer flere retninger og skoler innenfor teorien, men de bygger på måten å komme til felles mening og fatte kollektive beslutninger på gjennom gjensidige overveielser: deliberativ politikk. Jeg velger å ikke gå i dybden på alternative teorier, men bygger på Habermas diskursteoretiske deliberative demokratimodell (Habermas 1971, 1984, 1993). Han legger teori om kommunikativ handling til grunn for et styresett der uavhengige og likeverdige mennesker gjennom deliberasjon finner fram til

---

<sup>3</sup> Ideen om at folket er utgangspunkt for en legitim statsmyndighet. Her i forståelse av at folket styrer staten og samfunnet i et demokrati (Eriksen og Weigård, 1999, 152).

løsninger som for alle samlet sett framstår som de beste. Et viktig poeng ved deliberasjon er at man skal lytte til hverandre og finne bedre og mer nyanserte argumenter, ikke slå hverandres argumenter i hjel ved å avvise den andres ytringer (Knudtzon 2018, 34-35, Eriksen og Weigård 1999, 153). Demokratimodellen Habermas lanserer tar slik opp i seg styrken fra flere retninger og knytter dem sammen.

Min hovedkilde for presentasjon av den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen er Eriksen og Weigårds framstilling i «Kommunikativ handling og deliberativt demokrati» (1999). De bygger mye av sitt arbeid på Jürgen Habermas (f. 1929). Habermas ses på som en av de viktigste bidragsyterne til teorien om deliberativt demokrati med utgangspunkt i hans teori om kommunikativ handling. Det er også han som har lansert den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen (Eriksen og Weigård 1999, 154). Habermas er tysk filosof og sosiolog og en av de mest sentrale samfunnsteoretikerne på 1900-tallet. Boka «Borgerlig offentlighet» (Habermas 1971) kom første gang ut i 1962. Den legger grunnlaget for hans arbeid med demokrati og offentligheten som arena for opplysning, meningsutveksling og kritikk av myndigheter. Et senere hovedverk er «Teorien om kommunikativ handling» som kom på tysk i 1981 (Habermas 1984). Her presenterer han en teori om kjennetegnene ved den vestlige modernitet fram til i dag og hvordan mellommenneskelige relasjoner og kommunikasjon fortrenkes av fokus på penger og makt. Menneskene blir mer strategiske og opptatt av egen suksess på grunn av økt privatisering og kommersialisering. Vi trenger forståelses- og enighetsorientert samtale for å sikre et solidarisk samfunn. Vi må ha tillit til kraften i argumentene, skal vi ha et rettsvesen og en politisk samtale som fungerer. Evnen til å oppnå enighet er helt sentral. I «Faktizitet und Geltung» (Habermas 1992) dreier han fokuset mot rettsteori og liberal politisk filosofi. I dette verket konkluderer han med at vårt representative demokrati, selv med mange svakheter, kan sies å representere en deliberativ politikkmodell (Eriksen og Weigård 1999, 19, Vetlesen 2022). Det legger jeg også til grunn for denne oppgava.

## **2.2. Formannskapsmodellen og konsensus**

Som del av det teoretiske grunnlaget er det også naturlig her å vise til formannskapsmodellen som de fleste kommuner i Norge er styrt etter. Det betyr at representasjon i kommunens politiske komiteer og utvalg fordeles ut fra partiene i kommunestyret og deres stemmetall. I formannskap, utvalg og komiteer sitter det representanter fra flere partier som må samarbeide, diskutere og bli enige. Samarbeid på tvers av partiskiller og konsensus er slik et ideal for modellen. Formannskapsmodellen framstilles som et fora der diskusjon og samtale står sentralt i prosessen mot enighet, både om hvilke og hvordan problemer skal løses (Winsvold og Bentzen 2020, 34).

Når politikere forsøker å komme til enighet på tvers av partipolitiske skillelinjer omtales det som «konsensusdemokrati». Når derimot et flertall av partier, en koalisjon eller blokk, styrer, omtales det som et «majoritetsdemokrati» (Lijphart 1984). Et majoritetsdemokrati er mer konfliktorientert, da man har en gruppe som er i posisjon og en annen som er i opposisjon. Formannskapsmodellen har en organisering som gjør det naturlig å omtale modellen som et konsensusdemokrati, et demokrati som søker mot felles og omforente løsninger (Winsvold og Bentzen 2020, 37)<sup>4</sup>. Med dette som utgangspunkt finner jeg teori om deliberativt demokrati som et godt utgangspunkt for analysen av politiske prosesser på kommunenivå.

### **2.3. Diskursteoretisk deliberativ demokratimodell**

Den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen presenterer hvordan det er mulig å komme fram til felles mening og på en rasjonell måte løse kollektive problemer gjennom gjensidig overveielse - gjennom deliberasjon. Vi snakker om en kollektiv viljesdannelse, ved å løse konflikter eller ved å sette kollektive mål. Det gjelder de situasjonene hvor det ikke finnes en fasit eller en absolutt riktig beslutning, men der aktørene i ei gruppe må gjennom en overveiellesprosess for å finne svar på felles problemer. Det er her kraften i kommunikasjon trekkes fram og hvordan aktører kan endre mening gjennom kommunikasjon. Uenighet og konflikt kan bli til enighet og kollektiv handling (Eriksen og Weigård 1999, 165).

---

<sup>4</sup> Det er omdiskutert om organiseringa i kommunene fortsatt kan omtales som «konsensusdemokrati», om de beveger seg mot mer konkurransedemokrati der partiene og partigruppene har en sterkere posisjon, men jeg problematiserer ikke det her og anser det å falle utenfor for problemstillingen i oppgava (Winsvold og Bentzen 2020)

Kommunikasjon og diskusjon har evne til å endre individers standpunkt. Kommunikativ rasjonalitet er evnen til å begrunne valg og forsvare egne handlinger. Skal man få aksept for handlinger og krav, må de begrunnes og rettferdiggjøres. Begrunnelsene må ha relevans for allmennheten, de kan ikke kun være av egeninteresse og bare ha private motiver. Kun ved å vise at et krav er berettiget og at allmennheten opplever det rettferdig, kan man få allmenn aksept for et krav. Man får ikke slik aksept bare fordi man ønsker eller vil noe. Et viktig moment som trekkes fram for at modellen skal fungere og aktørene skal ha den nødvendig kompetanse, er at individenes autonomi og frihet blir respektert. Først da er man en rasjonell diskusjonsdeltaker. Man må fritt kunne si sin mening og være uavhengig. Først da er man kvalifisert til å akseptere politiske beslutninger (Eriksen og Weigård 1999, 166). Den deliberative demokratimodellen legger til grunn at deliberasjon er det grunnleggende kjennetegnet ved demokrati. Før en beslutning kan fattes må partene diskutere og argumentere, og de må argumentere for hvilken beslutningsmetode som skal benyttes (Eriksen og Weigård 1999, 172).

Jeg vil i de neste kapitlene presentere idealene, prosedyrene og mekanismene som sammen inngår i den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen. Disse presenteres på tre forskjellige nivå: først idealkravene til demokratisk organisering, så prinsippene for institusjonsutforming og til sist institusjonelle mekanismer som fremmer enighet.

## **2.4. Idealene for demokratisk organisering**

I Eriksen og Weigård presenteres opphavet til den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen basert på tre elementer 1) et avsubstansialisert folkesuverenitetsbegrep, 2) et proseduralt legitimitetsbegrep og 3) et desentrert samfunnsperspektiv (Eriksen og Weigård 1999, 168).

Et avsubstansialisert folkesuverenitetsbegrep betyr at et kollektivt subjekt, folket, representerer folkeviljen. «Folket» består av flere folk, det eksisterer kun i flertallsform og utgjør ikke noe handlingsdyktig subjekt. Den frie offentlige debatten spiller sammen med diskusjonene i folkevalgte organ, som meningsdannelse i offentligheten og

viljesdannelse i de formelle politiske organ. De demokratiske prosedyrene stiller krav til kommunikasjonen for at viljesdannelsen skal være legitim (Eriksen og Weigård 1999, 168-169). I denne oppgava betyr det konkret at kommunestyret representerer «Folket» og beslutninger som fattes i kommunestyret må vurderes å representere «folkets vilje» basert på meningsdannelse i offentligheten og viljesdannelse i kommunestyret.

Prosedyrene for politisk beslutningsfatning får en avgjørende plass i den deliberative demokratiteorien. Det gjelder ytringsfriheten i den offentlige debatten og reglene for representasjon, sammensetningen av politiske organ, saksgang, høringer og beslutningsfatning i formelle politiske organ. Disse prosedyrene skal sikre rasjonelle valg da deliberasjonen er basert på at sakene er godt opplyst før beslutninger fattes (Eriksen og Weigård 1999, 169-170). Det betyr relatert til temaet for denne oppgava at en beslutning i et kommunestyre først er anerkjent av befolkningen når beslutningen bygger på faglighet, prosedyrer for saksbehandling og en åpen diskusjon. Diskusjonene må foregå både i offentligheten og i politiske organ.

For det tredje bygger den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen på en åpen og fri kommunikasjon i offentligheten. Det er flere måter å delta i debatten på. Det er ikke bare én instans med autoritet og makt til å fatte beslutninger, men flere. Det gjør at mulighetene til å delta og kontrollere beslutningstakere er større. Dette er også formalisert gjennom ulike krav til formelle prosedyrer for informasjon, deliberasjon og forhandling. Formålet er at man før beslutninger fattes har et bredt høringsgrunnlag og tilgang på variert informasjon og argumentasjon (Eriksen og Weigård 1999, 170-171).

Idealene for demokratisk organisering kan oppsummeres som at folkets vilje får gjennomslag ved at prosedyrer for beslutningsfatning er etablert, det eksisterer prosedyrer for saksbehandling og åpen diskusjon er mulig både i offentligheten og i politiske organ.

## 2.5. Prinsippene for institusjonsutforming

Vi har ifølge diskursteorien og deliberativt demokrati en rettferdig organisert deliberasjons- og beslutningsprosess når like vilkår eksisterer og når alle berørte parter blir hørt og får si sin mening. Diskusjonen må også ha en varighet som gjør at partene blir enig og at de kan argumentere for enigheten med gjensidig akseptable argumenter. Behov må kunne presenteres i offentligheten om de skal regnes som gyldige (Eriksen og Weigård 1999, 263-264). Det pekes også på som en forutsetning at deltakerne har kompetanse til å bøye av for bedre argumenter (Eriksen og Weigård 1999, 271).

Diskursteorien har etablert en standard for hvordan institusjoner utformes. Dette er praktiske regler som legger rammer for hvordan frie og likeverdige individer løser konflikter og felles problemer sammen, prosessregler. Det går på normer for å regulere oppførsel i sosiale relasjoner der fri kommunikasjon finner sted. Disse prosessreglene er presentert som en nummerert rekke av argumenter i Eriksen og Weigård (1999, 273-274). Argumentasjonsrekken er i utgangspunktet ganske enkel, men jeg har forenklet språklig og utvider den med et femte punkt som Eriksen og Weigård ikke har inkludert i modellen, men har med som et tillegg. Punkt 1, 3, 4 og 5 har jeg omskrevet til enklere språk fra Eriksen og Weigård sin tekst. Punkt 2 med underpunkt sto gjengitt på engelsk i Eriksen og Weigård<sup>5</sup>. Jeg har valgt å oversette disse punktene til norsk.

1. Partene forsøker å bli enig om hva som er riktig å gjøre i møte med moralske problemer.

2. Dette krever at partene følger reglene for en fri og rettferdig debatt. Disse kan kalles prosessregler for argumentasjon, og er gitt denne formuleringen:

2.1 Alle som kan snakke/tale kan delta i diskusjonen.

2.2 Alle kan problematisere enhver påstand.

Alle kan introdusere enhver påstand i diskusjonen.

Alle kan uttrykke sine holdninger, ønsker og behov.

2.3 Ingen taler kan hindres i å utøve rettighetene fastsatt i 2.1 og 2.2 ved noen form for tvang internt eller eksternt i diskusjonen.

---

<sup>5</sup> Eriksen og Weigård referer til Alexy (1978, 193) og Benhabib (1992, 31) når de framstiller modellen.



3. Disse har en moralsk substans som gjør at partenes standpunkt tas hensyn til på en likeverdig og nøytral måte.
4. Det fører med seg et moralsk bud slik at det ligger til rette for at det skal være mulig for aktørene å uttrykke sine meninger på en fri og likeverdig måte.
5. Det er ikke nok med like muligheter til å delta, beslutninger må basere seg på en kvalitativ god diskusjon og tåle offentlig kritikk. Eriksen og Weigård (1999, 273-275)

Vurdering av rettferdige prosedyrer er en diskusjon uten tvang om særskilte handlinger og uten begrensninger i tid eller ressursbruk. Alle skal kunne delta, gi uttrykk for sine meninger og framlegge sine tolkninger av interesse og behov. Da må det eksistere et høyt informasjonsnivå og organer fri for frykt og maktmisbruk. Slik kan vi evaluere demokratisk legitimitet og spørre om beslutninger har aksept i befolkningen. Om beslutninger ikke aksepteres går det an å evaluere om de berørte er blitt hørt, om hvordan disse kom til ordet og hvordan de til sist ble tatt hensyn til. Viser det seg at noen ikke kom til ordet for eksempel fordi de med mindre ressurser ikke hadde samme mulighet til å bli hørt, da vil ikke beslutningen være gjensidig akseptert av de berørte.

I tillegg til de første fire punktene i modellen legger Eriksen og Weigård (1999, 275) til et krav om at diskusjonen må ha en viss kvalitet. Jeg har tilføyd dette i modellen som et femte punkt. At man har mulighet til å delta på like vilkår og til å si sin mening er ikke nok for å si at en beslutning er god. Innholdet må ha kvalitet, argumentene må komme fram og bli tatt hensyn til. I diskusjonen må motargumenter og motforestillinger komme fram, først da står en beslutning seg mot offentlig kritikk, noe en beslutning må tåle. Det er ikke de formelle prosedyrene som gir en beslutning legitimitet, men argumentene og begrunnelsene (Eriksen og Weigård 1999, 275). Skal resultatet bli godt, må diskusjonen også være god. Det er altså et krav om kvalifisert deltakelse i diskusjonen. Aktørene må kunne begrunne beslutninger med argumenter som er gjensidig akseptable. Det er en forutsetning at de som deltar i diskusjonene oppriktig forholder seg til hverandres argumenter og er kritiske til hverandres standpunkt. Det trengs virkemidler som gjør at kommunikasjonen er rasjonell og kan føre til at aktører endrer rolle og standpunkt. Debatten kan, ved hjelp av organisatoriske tiltak og sosiale mekanismer, bli kvalitativt god, og ikke bare oppfylle kravene til å være demokratisk og beslutningseffektiv (Eriksen og Weigård 1999, 281-282). Meninger og holdninger må tåle å eksponeres i offentligheten, og der også tåle kritikk. Da må beslutningen og

resultatet være så rasjonell at det kan gi svar til kritikken (Eriksen og Weigård 1999, 284).

Selv om en beslutning bare anses som legitim når den er resultat av en fri debatt, må man kunne stille visse krav til effektivitet. Beslutninger må fattes også om det ikke er full enighet. Det vil alltid være begrensninger på tid og ressurser og behov for at beslutninger fattes og handlinger gjennomføres. En suboptimal beslutning, der kanskje ikke alle sider av en sak er diskutert eller absolutt alle er hørt, er likevel bedre enn ingen beslutning. Det er mye som kan forstyrre og påvirke kommunikasjonen. I Eriksen og Weigård trekkes det fram strukturelle forstyrrelser: økonomiske, rettslige eller politiske pålegg som stiller krav til handling. Det neste er begrensninger i tid, og at det også ved uenighet stilles krav om at det handles. Det tredje handler om motivasjon, at noen har interesse av særlige utfall eller det er liten vilje til å gjøre det rette. Til sist vises det til kognitive begrensninger, at aktørene har vanskeligheter med å se ting fra andre perspektiv og å ta til seg og behandle informasjon. Flertallsbeslutninger er derfor nødvendig for å skjære gjennom og fatte beslutninger. Det gis i disse situasjonene avkall på kravene om at alle skal få gjøre synspunktene sine kjent. Det godtas altså at en kvalitet eller egenskap tas bort, en «trade-off». Man godtar at behovet for å gjøre en effektiv beslutning er viktigere enn en rettferdig prosedyre. Men dette valget og hensynet til effektivitet må også rettferdiggjøres og stå seg i en offentlig debatt (Eriksen og Weigård 1999, 280).

## **2.6. Institusjonelle mekanismer som bidrar til enighet**

For å stimulere til deliberasjon og beslutningsfatning finnes det flere praktiske virkemidler. Eriksen og Weigård viser i første omgang to forhold. Det første er knytta til oppgavetype og sammensetning av gruppa, det andre om hvordan kommunikasjon mellom medlemmene reguleres (Eriksen og Weigård 1999, 284). Jeg konsentrerer meg om forhold knytta til det siste: regulering av kommunikasjonen mellom medlemmer<sup>6</sup>.

---

<sup>6</sup> Det første temaet er ikke relevant for min problemstilling da det går på å sette sammen representative og kompetente grupper. Det er i denne oppgava allerede gitt i og med at gruppa, kommunestyrerepresentantene, settes sammen basert på forhandling mellom partiene og representantene. Prosessen er utenfor ramma for denne oppgava.

Det finnes flere regler og prinsipper for hvordan en diskusjon skal foregå. Deltakerne må si sin egentlige mening, de må lytte til og forholde seg til argumenter fra motparten og diskusjonen må vare så lenge at saken blir drøfta grundig. Først da får alle fram sine standpunkt på en tydelig måte og all relevant informasjon kan foreligge før beslutning fattes (Eriksen og Weigård 1999, 287-288).

Det må også følge regler av mer etisk og moralsk karakter, som må tilpasses til situasjonen. Aktørene må oppleve å bli behandla med respekt og omtanke for å kunne legge fram egne meninger. Det vil i liten grad skje om de føler seg krenka eller uærbødig behandla i samtalsituasjonen. I enhver samtalsituasjon med formelt sett likestilte parter, vil det likevel eksistere stor grad av frykt og uformelle maktrelasjoner. Dette er med på å hindre at deltakerne er likeverdige. For å sikre gjensidig tillit trengs det derfor normer for høflighet, vennlighet og anstendighet - såkalte solidaritetsregler. Disse skal bidra til å sikre tillit og respekt i diskusjonen. Men for å få aktørene til å ta hverandres argumenter på alvor trengs det mer håndfaste grep. I Eriksen og Weigård presenteres noen institusjonelle mekanismer som kan være med på å bidra til at aktørene kan komme til enighet. De skiller mellom institusjoner på makronivå som kan tvinge kommunikasjonen til å være orientert mot felles forståelse, og praktiske anvisninger som kan bidra til reell kommunikasjon mellom aktørene. For å avgrense noe vil jeg her presentere institusjonene på makronivå da jeg mener de også har størst relevans i oppgava<sup>7</sup>. Jeg redegjør for tre mekanismer<sup>8</sup>: offentlighet, lukkethet og sonderinger (Eriksen og Weigård 1999, 288-290).

For å skape rasjonell kommunikasjon er offentlighet helt sentralt. Det er en grunnleggende institusjon i diskursteorien og for deliberativt demokrati at den politiske debatten er offentlig. At den politiske diskusjonen er offentlig, handler ikke bare om å argumentere overfor en motpart, men man står også ansvarlig overfor berørte parter og et publikum. Beslutninger og handlinger må begrunnes også overfor disse. Det krever gode argumenter og man må tåle å bli vurdert i offentlighet utfra hvor etterrettelig, kompetent og fornuftig man er (Eriksen og Weigård 1999, 290).

---

<sup>7</sup> De praktiske anvisningene handler i stor grad om hvordan man kan tvinge fram reell utveksling av argumenter i diskusjonen og sikre at partene ser en sak fra flere sider. Et eksempel på en «øvelse» er at deltakerne i diskusjonen framfører motpartens argumenter. (Eriksen og Weigård 1999, 293-294).

<sup>8</sup> I tillegg til disse tre presenterer Eriksen og Weigård (1999, 288-290) blokkering og veto som mekanismer. Jeg velger å ikke ta de med i oppgava da de i liten grad er relevant for problemstillingen.

Men offentlighet er ikke alltid en mekanisme som fremmer rasjonell meningsutveksling, det kan også hemme en oppriktig samtale. Lukkethet er derfor en annen sentral institusjon. Det å ha muligheten til å drøfte saker åpent mellom parter kan skape debatter uten at strategisk handling eller usikkerhet er med å styre. Da kan aktørene diskutere uforstyrret og dele mer åpent tanker og synspunkt. Men lukkethet må uansett kombineres med åpenhet. Diskusjonene som har foregått i lukkede fora må gjentas i åpne høringer og debatter (Eriksen og Weigård 1999, 290-292).

Når jeg i denne oppgava har valgt kommunalt nivå som analyseenhet har mekanismen lukkethet en ekstra dimensjon, da kommuneloven i svært liten grad tillater lukkede møter<sup>9</sup>. Alle politiske møter skal foregå for åpne dører og det er få arenaer der norske kommunepolitikere kan føre fortrolige tverrpolitiske diskusjoner (Leirset og Røiseland 2020). Leirset og Røiseland (2020, 99) omtaler åpne møter som «politiske symbolmøter» og skiller mellom lukkede arbeidsmøter og åpne symbolmøter. Jeg går ikke nærmere inn på diskusjonene om åpenhet versus lukkethet her da prinsippet gjelder uavhengig av møteform. I analysen vil jeg likevel komme inn på temaet i en drøfting av lukkethet og hvilke konsekvenser fraværet av denne mekanismen har for lokaldemokratiet når møter gjennomføres på digitale plattformer.

Den siste mekanismen er sonderinger<sup>10</sup>: forsiktige undersøkelser eller uformell konsultasjon mellom parter. Det er ikke en situasjon for beslutning, men for diskusjon, der ingen har bundet seg til løsninger, men inngår i en åpen dialog. Når det er vanskelig å komme til enighet i en sak kan det derfor være en løsning å skape en arena for diskusjon, framfor beslutning. Det er også mulig å etablere ad hoc-komiteer, utenfor det fora der beslutningen skal fattes, og slik åpne for uformell diskusjon og konsultasjon (Eriksen og Weigård 1999, 292-293). Gjennom sonderinger kan man legge til rette for enighet og samling om felles løsninger når man senere skal inn i forhandlinger i formelle fora. Jeg finner sonderinger som en svært interessant

---

<sup>9</sup> Alle har rett til å være til stede i møter i folkevalgte organer dersom ikke noe annet følger av denne paragrafen (Kommuneloven, §11-5, 2018). Retten til å følge folkevalgte organ er også hjemlet i Grunnloven (Grunnlova, §100-5, 2021).

<sup>10</sup> Sondere er å undersøke noe forsiktig; å skaffe seg kunnskap om en oppfatning, stemning eller lignende. Man kan sondere terrenget, som er konkret, men i hovedsak brukes ordet i overført betydning, især om politiske sonderinger (*Store norske leksikon*, s.v. «Sonderinger», lest 09.03.2022).

mekanisme, og det er nok ikke foruten grunn at sonderinger ofte kobles til politikk, derav begrepet politiske sonderinger.

I neste kapittel samles og konkretiseres idealene, prosedyrene og mekanismene til spørsmål som jeg bruker som et teoretisk grunnlag for analysen.

## **2.7. Teoretisk grunnlag for analysen**

Hvordan ivaretas betingelsene for deliberative politiske prosesser når politiske møter gjennomføres på digitale plattformer?

Diskursteorien og teorien om deliberativt demokrati er omfattende og har mange elementer. I den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen fant jeg, som beskrevet over, idealene for demokratisk organisering, prinsippene for institusjonsutforming og institusjonelle mekanismer som bidrar til enighet. Idealene for demokratisk organisering kan oppsummeres som at folkets vilje får gjennomslag ved at prosedyrer for beslutningsfatning er etablert, at det eksisterer prosedyrer for saksbehandling og at åpen diskusjon er mulig både i offentligheten og i politiske organ. Prosessreglene for hvordan likeverdige individer kan løse konflikter og felles problemer sammen, kan videre representere prinsippene for institusjonsutforming: overordna at partene forsøker å bli enig i møte med utfordrende moralske problemer, ved at partene følger reglene for en fri og rettferdig debatt, at partenes standpunkt tas hensyn til på en likeverdig og nøytral måte, at det skal være mulig for aktørene å uttrykke sine meninger på en fri og likeverdig måte og at beslutninger baserer seg på en kvalitativ god diskusjon og tåler offentlig kritikk. Til slutt de institusjonelle mekanismene som fremmer enighet der jeg har valgt å ta med tre av de som nevnes i Eriksen og Weigård (1999, 288-290): Offentlighet, lukkethet og sonderinger.

Jeg sammenstiller og sorterer disse idealene, prinsippene og mekanismene til seks konkrete spørsmål som er grunnlag for analysen<sup>11</sup>:

1. Hvordan ivaretar digitale møter den åpne og frie kommunikasjonen i offentligheten?

---

<sup>11</sup> Punkt 1 i prosessreglene: at partene forsøker å bli enig i møte med utfordrende moralske problemer er ikke direkte inkludert i spørsmåla, men ligger implisitt i at folkevalgte stiller til valg bl.a. for å løse utfordrende moralske problemer.

2. Hvordan sikrer digitale møter at den politiske diskusjonen er offentlig og at politikerne må stå til ansvar overfor berørte parter og publikum?
3. Hvordan sikrer digitale møter at beslutninger er basert på faglighet, prosedyrer for saksbehandling og åpen diskusjon og at partenes standpunkt tas hensyn til på en likeverdig og nøytral måte?
4. Hvordan sikrer digitale møter at partene følger reglene for en fri og rettferdig debatt, inkludert at alle kan delta og alle kan uttrykke sine holdninger, ønsker og behov og at alle kan uttrykke sin mening på en fri og likeverdig måte?
5. Hvordan sikrer digitale møter at beslutninger baserer seg på en kvalitativ god diskusjon, og at diskusjonen er reell utveksling av argumenter?
6. Hvordan sikrer digitale møter at sonderinger kan gjennomføres og hvordan påvirkes effekten av at lukkethet er fraværende når møter gjennomføres digitalt?

### **3. Metode**

Problemstillingen i denne oppgava er hvordan betingelsene for deliberative politiske prosesser ivaretas når politiske møter gjennomføres på digitale plattformer. I dette kapitlet beskriver hvordan jeg har gått fram for å besvare problemstillingen, hvilke valg som er gjort og begrunnelser for disse.

#### **3.1. Tilgjengelig kunnskap**

Opggava er en eksplorerende studie da det finnes svært lite forskning på demokratiske modeller sett i lys av at politiske møter gjennomføres på digitale plattformer. Fenomenet som analyseres er nytt, i alle fall i omfang. Det finnes noen faglige artikler som belyser ulike sider av hvordan digitale møter påvirker møtedeltakere og møter, men det er i liten grad gjort studier av hvordan digitale møter påvirker politiske prosesser og beslutninger. Den tidligere nevnte rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet om hjemmekontor er kanskje det nærmeste jeg kommer en omtale av digitale møter som kan relateres til min studie, da den også beskriver møtedeltakernes opplevelse av hvordan en digital møteform påvirker dialog (Ingelsrud mfl. 2022). Det finnes mange studier på demokratiske modeller og diskursteori eller deliberativt demokrati, men få som direkte har relevans for min problemstilling. Knudtzons avhandling «Kan vi snakke om medvirkning? Sivilsamfunnets innflytelse og bidrag i reguleringsprosesser» (2018) omtaler teori om deliberativt demokrati og

har interessante perspektiv på medvirkning i planprosesser på kommunalt nivå som er relevant for min problemstilling og mine funn.

### **3.2. Valg av analyseenhet og metode**

Hvordan ivaretas betingelsene for deliberative politiske prosesser når politiske møter gjennomføres på digitale plattformer? For å svare på problemstillingen valgte jeg å undersøke hvordan digitale møter oppleves blant politikere på kommunalt nivå. Det er et interessant politisk miljø å studere og det ligger mye lett tilgjengelig informasjon om politiske kommunale møter på nettsidene til norske kommuner. Kommunestyre og kommunale utvalg er bredt sammensatt, finnes over hele landet, møtene gjennomføres jevnlig og har en form og et innhold som er mulig og interessant å vurdere med utgangspunkt i diskursteori og teorien om deliberativt demokrati. Kommunestyrerepresentanter er også personer som deltar i mange møter og gjennom pandemien er det mange som har mye erfaring med digitale møter. I presentasjon av teorien har jeg derfor tatt med enkelte moment som direkte er knyttet til politiske møter på kommunalt nivå. Det gjelder for eksempel omtalen av formannskapsmodellen og mekanismen lukkethet.

Jeg startet studien med observasjon av kommunestyremøter og kommunale utvalgsmøter på nett. I alt fem ulike kommunestyre, der de to kommunene jeg valgte å bruke som case var inkludert. Valget av kommunene var basert på disse observasjonene. Hensikten med observasjonene var å få innblikk i hvordan møtene fungerte både fysisk og digitalt og å nærme meg hva jeg ønsket å gå i dybden på. Mange kommuner har i lengre tid strømmet kommunestyremøter og hatt disse liggende på sine nettsider som et tilbud til innbyggerne i kommunen, media og andre. Når jeg senere valgte intervju som metode, var det svært nyttig å ha observasjonene som grunnlag og tilleggsdata, en hjelpemetode (Kvale 1997, 55-56). Observasjoner av kommunestyremøtene, både fysiske møter og digitale møter, ga meg mye informasjon, men jeg forstod at skulle jeg kunne vurdere hvordan digitale møter påvirker møtedeltakerne og politiske prosesser så måtte jeg få mer data om opplevelsen av å delta. Jeg måtte få innsikt i hvordan de folkevalgte opplever møtene og deres refleksjoner over denne opplevelsen, jeg måtte inn i «intervjupersonens livsverden» (Kvale, 1997, 39). Jeg bestemte meg for å gjennomføre intervjuene raskt,

høsten 2021, mens minnene om de digitale møtene i 2020/2021 fortsatt var friske<sup>12</sup>. Tematiseringen var slik ganske åpen og eksplorerende da intervjuene ble gjennomført og intervjuguiden var nokså bred.

På et overordna nivå hadde jeg en klar ide om hva jeg ville undersøke og hvordan. Formålet, å analysere materialet med utgangspunkt i teori om deliberativt demokrati, og konkret den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen, er å se på som en teoretisk undersøkelse (Kvale 1997, 55). Teorien ga meg et godt apparat for å analysere og dermed bedre forstå hvordan digitale møter påvirker politiske prosesser. For å fange opp andre opplevelser eller vinklinger som informantene måtte ha, som jeg ikke på forhånd visste om, var jeg gjennom hele intervjufasen åpen for å vurdere andre innfallsvinkler (Kvale 1997, 57-58). Intervjuguiden viser også denne tilnærmingen ved at det er spørsmål som treffer noe bredere, for eksempel spørsmålet om konfliktnivå.

### **3.3. Om utvalget av informanter**

Informantene er valgt ut i to kommuner. Kriteriet for valg av kommuner var at de hadde gjennomført flere digitale møter i løpet av pandemien. På bakgrunn av søk på nettet og observasjon av kommunestyremøter der jeg visste at kommunen hadde gjennomført lengre perioder med digitale møter fant jeg to kommuner som oppfylte kriteriet. Jeg ønska også å ha kommuner som var så gjennomsnittlige som mulig, at de ikke skiller seg ut ved å være veldig store, eller veldig små, men en middels, vanlig norsk kommune. I tillegg valgte jeg kommuner som hadde kommunestyremøtene tilgjengelig digitalt på kommunens nettsider. Jeg syntes det var nyttig å observere kommunestyremøtene i de samme kommunene som jeg skulle velge informanter i. Utvalget av kommuner kunne vært flere, eller det kunne vært én kommune. Med to ulike kommuner går det an å se etter noen sammenhenger i informasjonen fra informantene og det jeg observerte. Valg av antall kommuner ble ellers gjort ut fra kapasitetshensyn.

---

<sup>12</sup> Det viste seg etter hvert at digitale møter ble gjennomført i flere kommuner høsten 2021/ januar 2022 så behovet for å gjennomføre raskt var forså vidt ikke lenger så prekær.



De folkevalgte i de to kommunene ble valgt ut fra kriteriene at utvalget skulle representere begge kjønn, ulik alder, ha ulik partitilknytning og at de utover kommunestyret også deltok i utvalgsarbeid i kommunen. Dette er brede kategorier, men jeg antok at personer med ulik bakgrunn og partipreferanse, kjønn og alder har ulike perspektiver. Partier med ulik størrelse kan også gi litt ulik erfaring. At jeg ønska folkevalgte som deltok i utvalgsarbeid var for å sikre at informantene hadde deltatt i mange digitale møter og slik kunne reflektere over ulike roller de selv har og ulike møter i form og størrelse. Utvalget ble satt sammen basert på informasjon om kjønn, rolle og partitilknytning fra kommunenes nettsider. Informasjon om alder fant jeg i valglistene på Valgdirektoratets nettsider (Valg 2022).

Aktuelle informanter ble kontaktet via epost. De som ikke svarte på andre gangs henvendelse, strøk jeg fra utvalget og kontaktet nye. Jeg endte med et utvalg på ni informanter som til sammen representerte begge kjønn, et visst spenn i alder og ulike partier.

I utvalget er det fem menn og fire kvinner. Utvalget består av en representant født i 1984, en født i 1978, fem representanter født mellom 1963 og 1969 og en representant født i 1955. Alderssammensetningen er slik noe skjev, men det speiler alderssammensetningen i kommunestyret i Norge, der vi finner svært få representanter i 20-åra, men mange i aldersspennet 40 – 65 år (Statistisk sentralbyrå 2020). I partitilknytning består utvalget av tre representanter fra Arbeiderpartiet, to fra Høyre, en fra Senterpartiet, en fra Miljøpartiet de grønne, en fra Sosialistisk Venstreparti og en er uavhengig representant.

Antall informanter måtte tilpasses temaet for og omfanget av oppgava. Som det kommer fram i analysen viser informantene seg å være svært samstemt på de fleste områder i undersøkelsen. Ville dette vært annerledes med flere informanter? Det er ikke godt å vite, men jeg erfarte at jeg etter de ni intervjuene hadde et tilstrekkelig materiale å analysere. Videre lente jeg meg på metodekunnskap om bruk av kvalitative intervju i forskning der det vises til at få intervjuer er rimelig, både med hensyn til tidsbruk og kvalitet versus kvantitet (Kvale 1997:58-60).

Det er også viktig å nevne at informantene utgjør et eliteutvalg. Utvalget består av svært velformulerte lokalpolitikere, noen også med svært lang erfaring fra politikken. Jeg kommer tilbake til dette når jeg kommenterer framstillingen av analysen senere i kapitlet.

### **3.4. Intervjuene og intervjuguide**

Datainnsamlingen ble gjennomført med kvalitative halvstrukturerte intervju som metode. Informasjonsskriv og intervjuguide ble meldt og godkjent av Norsk senter for forskningsdata AS<sup>13</sup> i forkant. I utgangspunktet er det ingen sensitive personopplysninger som lagres, men før jeg startet intervjuene var jeg usikker på om partitilhørighet ville ha en mer sentral rolle enn det fikk.

Hensikten med intervjuene var som nevnt å få innblikk i informantenes opplevelser av digitale møter og deres refleksjoner over disse. Gjennom intervjuene beskrives ikke bare informantene, men samspillet mellom informantene og omverdenen rundt. En halvstrukturert intervjuguide gir fleksibilitet, men også en ramme som sikrer at intervjuene svarer på et utvalg spørsmål som er likt for alle informantene (Kvale 1997, 76-78). Intervjuguiden har spørsmål og oppfølgingsspørsmål som ble fulgt i alle intervjuene, men informantene snakket og reflekterte fritt. Intervjuene ble dokumentert med notater og opptak.

Intervjuene foregikk via Teams og ble gjennomført i perioden desember 2021 – januar 2022. Hvert intervju tok ca en time. Det er interessant i seg selv at intervjuene ble gjennomført digitalt, gitt temaet for oppgava. Dette ble valgt særlig ut fra pandemisituasjonen. Metodisk opplevde jeg at intervjusituasjonen fungerte godt slik. Det skapte en nødvendig avstand, samtidig som det var svært enkelt å gjøre opptak og samtidig ta notater. Intervjuene ble transkribert og informantene godkjente disse i etterkant.

I intervjuguiden har jeg spørsmål om opplevelsen av de digitale møtene, forskjeller fra fysiske til digitale møter og spørsmål om kontakten med innbyggerne og andre aktører i kommunen. Som nevnt ønska jeg å gå noe bredere til verks i intervjuene enn teorien

---

<sup>13</sup> Fra 2022 omorganisert til Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør.

jeg tenkte å legge til grunn, slik at jeg kunne være åpen for at det kunne dukke opp andre interessante perspektiver.

### 3.5. Koding og kategorisering av data

Intervjumaterialet ble grundig gjennomgått. Samtidig dykket jeg dypere ned i det teoretiske rammeverket. Jeg nummererte spørsmåla 1 – 6 og omformulerte spørsmåla til kategorier. Ved gjennomgang av intervjuene koda jeg utsagn og plasserte de i henhold til de seks kategoriene. Dette var en måte å få oversikt over data og også å redusere noe på informasjonsmengden. Jeg fikk slik en god oversikt over kategoriene og kunne sortere utsagnene og se dem i sammenheng. Som vist i tabellen under genererte kategori 4, fri og rettferdig debatt, mye data. Jeg fant det hensiktsmessig å dele denne opp i tre underkategorier.

	Spørsmål	Kategori
1	Hvordan ivaretar digitale møter den åpne og frie kommunikasjonen i offentligheten?	Åpen og fri offentlig kommunikasjon
2	Hvordan sikrer digitale møter at den politiske diskusjonen er offentlig og at politikere må stå til ansvar overfor berørte parter og publikum?	Åpen politisk debatt og ansvarlighet
3	Hvordan sikrer digitale møter at beslutninger er basert på faglighet, prosedyrer for saksbehandling og åpen diskusjon og at partenes standpunkt tas hensyn til på en likeverdig og nøytral måte?	Prosedyrer for likeverdighet og nøytralitet
4	Hvordan sikrer digitale møter at partene følger reglene for en fri og rettferdig debatt, inkludert at alle kan delta og alle kan uttrykke sine holdninger, ønsker og behov og at alle kan uttrykke sin mening på en fri og likeverdig måte?	Fri og rettferdig debatt <ul style="list-style-type: none"> <li>- teknologi og digital kompetanse</li> <li>- fysisk tilstedeværelse og det ikke-verbale</li> <li>- verdien av å møtes fysisk</li> </ul>
5	Hvordan sikrer digitale møter at beslutninger baserer seg på en kvalitativ god diskusjon, og at diskusjonen er reell utveksling av argumenter?	Kvalitativ diskusjon og reell utveksling av argumenter
6	Hvordan sikrer digitale møter at sonderinger kan gjennomføres og hvordan påvirkes effekten av at lukkethet er fraværende når møter gjennomføres digitalt?	Sonderinger og lukkethet

Tabell 1 Spørsmål og kategorier som utgangspunkt for analysen

### **3.6. Framstilling av analysen**

I analysen har jeg valgt å presentere sitatene fra intervjuene som del av flytende tekst, da jeg mener det slik blir mest leservennlig. Jeg opplever selv at effekten av informantenes opplevelse får større kraft. Jeg har også valgt å ta med forholdsvis lange sitat fra noen av informantene. Jeg synes det forsterker framstillingen av opplevelsen. Jeg må også her nevne kvaliteten på informantenes refleksjoner. Det er som nevnt tidligere et eliteutvalg av erfarne, reflekterte og ikke minst veltalende informanter. Noen av sitatene gjør i stor grad analysen for meg. Det bidrar også til valget av form. Jeg har reflektert over hvorvidt teksten slik framstår som «et mikrofonstativ for informantene», men mener dataene kommer mest til sin rett på denne måten og at min analyse også framstår mer troverdig. Jeg vurderer at valget kan begrunnes med et ønske om å «skrive for leseren» (Kvale 1997, 183-185).

### **3.7. Validitet, reliabilitet og generaliserbarhet**

Det er viktig i forskning å stille spørsmålet om dataen er troverdig, om funn som presenteres bygger på data som er samlet inn, om dataen har validitet. I kvalitative intervju er validitet bl.a. knytta til at man har en åpen tilnærming, at man er kritisk til egen rolle og metode og hvordan man møter informantene (Kvale 1997, 73). At intervjuene ble gjennomført digitalt opplevde jeg som en styrke, det gjorde det enklere å framstå nøytral og ikke-ledende, det skapte en viss avstand. For å sikre validitet kan man triangulere, det vil si at man bruker flere metoder for å undersøke samme fenomen (Johannessen mfl 2016, 232). Jeg triangulerer ved å bruke observasjon og intervju. Jeg har dybdeintervju som hovedmetode og observasjon som tilleggsmetode. Jeg finner samsvar mellom det informantene forteller i intervjuene og det jeg ser i observasjon av møtene.

Reliabilitet omhandler kvaliteten i tolkningen av data, funnenes konsistens og pålitelighet. Reliabiliteten er høy om en annen forsker kommer fram til samme resultat, basert på samme materiale. Å tolke og analysere intervjuer er i stor grad subjektivt og preget av intervjuerens ståsted. Det skjer fortolkning gjennom hele intervjuprosessen, fra planlegging, via måten man stiller spørsmål på, transkriberingen, kodingen og analysen (Kvale, 1997, 164) Jeg har prøvd å kompensere for dette ved å vise fram

data og forklare hvordan jeg har tolket materialet. Slik kan leseren selv vurdere om tolkningene er gode.

Generaliserbarhet handler om hvorvidt resultatene gjelder i andre situasjoner eller på andre steder (Johannessen mfl. 2016, 233). Jeg har bestrebet meg på å ha et representativt utvalg. Informantene er valgt fra to kommuner, og representere ulik alder, begge kjønn og ulikt politisk ståsted. Jeg finner likevel at alle i stor grad beskriver opplevelser på samme måte og mener det samme. Det styrker antagelsen av at dataene mine vil være gyldige også i andre kontekster og hos andre individer.

Intervjuene ble gjennomført under pandemien og hadde en klar sammenheng med den spesielle situasjonen vi var i. Tematikken bør likevel ha gyldighet utover denne spesielle situasjonen. For det første fordi både offentlig og privat sektor vil fortsette å bruke digitale møter som møteform og for det andre: vi vet ikke når vi igjen kan komme i lignende situasjoner. Denne oppgava kan være et bidrag til å sette søkelys på fordeler og ulemper ved både fysiske og digitale møter og belyse i hvilke situasjoner det kan fungere eller ikke fungere, i en normalsituasjon, eller i en ny krise.

## **4. Analyse og diskusjon**

Hvordan ivaretas betingelsene for deliberative politiske prosesser når politiske møter gjennomføres på digitale plattformer?

I dette kapitlet analyserer jeg innsamlet data basert på den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen. Problemstillingen er brutt ned til seks spørsmål:

1. Hvordan ivaretar digitale møter den åpne og frie kommunikasjonen i offentligheten?
2. Hvordan sikrer digitale møter at den politiske diskusjonen er offentlig og at politikerne må stå til ansvar overfor berørte parter og publikum?
3. Hvordan sikrer digitale møter at beslutninger er basert på faglighet, prosedyrer for saksbehandling og åpen diskusjon og at partenes standpunkt tas hensyn til på en likeverdig og nøytral måte?
4. Hvordan sikrer digitale møter at partene følger reglene for en fri og rettferdig debatt, inkludert at alle kan delta og alle kan uttrykke sine holdninger, ønsker og behov og at alle kan uttrykke sin mening på en fri og likeverdig måte?

5. Hvordan sikrer digitale møter at beslutninger baserer seg på en kvalitativ god diskusjon, og at diskusjonen er reell utveksling av argumenter?
6. Hvordan sikrer digitale møter at sonderinger kan gjennomføres og hvordan påvirkes effekten av at lukkethet er fraværende når møter gjennomføres digitalt?

Som beskrevet tidligere omformulerte jeg spørsmåla til kategorier som ble brukt i arbeidet med datamaterialet. De ligger også til grunn for kapittelinnstillingen i analysen. Kategori 4, fri og rettferdig debatt, er kategorien med størst datamengde og er derfor delt opp i tre underkapitler.

#### **4.1. Åpen og fri offentlig kommunikasjon**

I dette kapitlet vil jeg besvare spørsmålet om hvordan digitale møter ivaretar den åpne og frie kommunikasjonen i offentligheten.

I teorikapitlet beskrev jeg viktigheten av en fri offentlig debatt og samspillet mellom offentligheten og de folkevalgte organ. Det skjer meningsdannelse i offentligheten som bidrar til viljesdannelse i politiske organ. Ytringsfrihet i det offentlige rom og prosedyrer for saksgang, inkludert høringer der offentligheten kommer til ordet, er slik en del av det som skal sikre rasjonelle valg.

All møtevirksomhet ble digital fra mars 2020, også i næringsliv og frivillig sektor, på lokalt nivå. I analysen begrenser jeg likevel drøftingen til å gjelde møter i kommunale utvalg, i kommunestyret og andre uformelle og formelle møter kommunen arrangerer for og med innbyggerne og lokalt nærings- og foreningsliv. Det at organisasjoner og lokalt næringsliv måtte ha sin aktivitet på digitale plattformer er ikke del av oppgava.

Jeg redegjør først for hvordan kommunestyrerepresentantene opplevde møtene med innbyggerne og de uformelle møteplassene på individnivå, så litt om de mer formelle foraene og gjennomføring av disse og til slutt bruken av digitale plattformer for gjennomføring av folkemøter og lignende åpne møter innbyggerne.

Alle informantene nevner at den offentlige debatten og mulighetene for å møte innbyggerne endret seg når møtevirksomhet ble flyttet til digitale plattformer. «Det har

ikke vært så mange arenaer tidligere heller, men noe har nok vært litt i bero. Det har blitt mindre kommunikasjon og færre arenaer der man naturlig kan være i kontakt. Vet ikke om det har rukket å påvirke i særlig grad, men over tid ville det påvirke» (Informant 3). Informant 4 sier mye av det samme: «Men det er klart at hele konseptet med medvirkning og påvirkning har blitt veldig mye mer svekka i det digitale. Vi opplevde at ved behandling av større saker så møtte folk opp for å snakke med politikerne før møtene og i pausene. Nå sendes møtene direkte på kommunens nettside, men man har jo ikke den samme muligheten til å påvirke som man har hatt i de fysiske møtene. Den delen har jo virkelig blitt borte. Folk må ta fram telefonen og ringe oss hvis de ønsker å påvirke på samme måte.» Jeg kommer tilbake til det at man ikke kan møte opp i kommunestyresalen senere i oppgava, men for dialogen med innbyggerne gir utvalget i undersøkelsen inntrykk av at det har vært færre møteplasser i pandemien, både uformelle og formelle. I store deler av 2020 og 2021 snakka vi ikke sammen når vi møtte folk på butikken, gikk tur, når vi henta barn i barnehagen eller fulgte på fritidsaktiviteter. Det var generelt svært få steder man møtte folk og slo av en prat. Dette påvirka muligheten til å ha mellommenneskelig kontakt og var en forsterkende faktor for at mange opplevde at digitale møter skapte avstand. Om omverdenen hadde vært mer «normal» kan det være at kommunikasjonen i offentligheten i noe større grad hadde blitt ivaretatt, iallefall på de uformelle møteplassene. Jeg går ikke dypere inn i den tematikken da det er så spesifikt knytta til situasjonen i pandemien og nedstenginga av samfunnet mer enn digitale møter som sådan.

Jeg ser i det videre på hvordan digitale møter fungerer som verktøy for kommunikasjon i offentligheten og spesifikt møtepunktene mellom folkevalgte og innbyggerne. Det er litt ulikt hvordan informantene beskriver møtet med innbyggerne. Noen har normalt hatt mye kontakt, i både uformelle og formelle fora, og har da naturlig opplevd at det har blitt færre møteplasser. Andre har i utgangspunktet ikke hatt så mange møtepunkt, enten fordi de ikke har hatt kapasitet, eller fordi de ikke har opplevd noe stort behov, da er jo forskjellen heller ikke så stor når fysiske møter ikke lenger kunne gjennomføres. Noen sier de i stor grad har hatt uformell kontakt med innbyggerne, men at de mer formelle foraene ikke ble gjennomført: «De uformelle møtene jeg har med næringsliv og enkeltinnbyggere osv har det ikke vært noen forskjell på. De er gjennomført som vanlig. Men møter i næringslivsforum og slike møter har det nesten ikke vært noe av» (Informant 1). De som normalt har hatt mye møter opplever det som

en stor endring: «Det har fungert veldig dårlig. Det er ikke til å legge skjul på at som folkevalgt, ønsker mange innbyggere å komme i kontakt med oss. Om du er innbygger, utbygger eller driver en frivillig organisasjon eller et stort entreprenørselskap så ønsker du å dele ideer og innspill, eller påvirke en budsjettprosess. Det har vært en utfordring. (...). Man har ikke hatt like stor frihet til å besøke lag og foreninger, institusjoner på samme måte» (Informant 4).

Igjen er jo dette en problemstilling knytta til den spesielle situasjonen vi var i under pandemien, og slik var det en forsterkende faktor. Men vi tar det med oss, for flere nevner sammenhengen mellom at disse uformelle møteplassene forsvant og hvem som da tar kontakt og deltar. Informant 8 beskriver det slik: «Det er grupper som har hatt vanskeligere med å nå fram. Det å føle seg i stand til å koble seg på et møte, dele skjerm, komme med foredraget ditt, legge fram saken din på vegne av borettslaget, eller velforeningen eller andre. Det krever en annen ressurs hos deg enn å stå og prate i 5-6 minutter sammen med en annen som støtte i møterommet. Det er to forskjellige ting. Vinnerne her er de med teknologisk kunnskap og de som føler at de har ordet litt i sin makt. De som er vant til å snakke med folk og ikke er redd for å bli lytta til. De som ikke er redd for å være synlig. Det er vinnerne i dette.» Beskrivelsen her er interessant. Om man har en sak man er opptatt av og vil fronte, betyr ikke det at man nødvendigvis er en som liker å heve stemmen. Det å heller ta opp en sak i en pause på et møte, er noe annet enn å ta ordet i et digitalt møte. Muligheten til å fremme et synspunkt åpent og fritt i offentligheten, i en uformell setting, forsvinner. Den åpne og frie kommunikasjonen i offentligheten begrenses til formelle fora. Særlig for innbyggere med lav digital kompetanse blir det en større utfordring. «De som har manglende digital kompetanse, de kan jo ta en telefon selvfølgelig. Det gjør de jo også. Men når de spør om et møte så er det hvor mange blir vi osv. det er liksom enklere å avlyse et møte. Det blir snakk om litt digitale møter, det tar vi gjerne, men det blir ikke helt det samme. Vi mister relasjonen. Det blir kanskje litt det samme som i et kommunestyremøte, man mister pausene, mister muligheten til å ta opp kanskje særlig de tingene man ikke synes passer i plenum, men kan ta i en pause eller når møtet er slutt» (Informant 7). Her er informanten også opptatt av de uformelle situasjonene i det formelle møtet, det kommer jeg tilbake til senere. Informant 9 mener at det uansett er de ressurssterke som tar kontakt med kommunen og at de finner fram uansett. «Jeg tror kanskje det er det samme. De som tar kontakt med politikerne,



er de som man kan definere som ressurssterke uansett. Jeg vet ikke om det er blitt så mye mindre av det når vi har digitale møter. Jeg tror ikke det har vært så stor endring.» Informanten antyder at det har blitt færre møter, og at det er de ressurssterke som fortsatt beholder posisjonen som ressurssterke ved å ha mer kontakt. De som i utgangspunktet har lite kontakt, har enda mindre kontakt når møtene må gjennomføres digitalt. Det er ikke noe entydig svar på hvordan den åpne og frie kommunikasjonen i offentligheten er blitt påvirket i datamaterialet, men mange reflekterer over viktigheten av åpenheten. «Alt ligger tilgjengelig – de kan jo se og finne informasjonen. Men alle må jo ta kontakt selv. Det er ikke noe naturlig treffpunkt. Det blir lenger vei, og mindre av den uformelle kommunikasjonen, som kanskje er det aller viktigste. Over lang tid, så måtte man ha funnet andre former for å få flere møteplasser som var for alle» (Informant 3). Dette oppsummerer det flere av informantene sier: skulle situasjonen vare over tid hadde det vært nødvendig å finne bedre kommunikasjonsformer og møteplasser. Men som nevnt tidligere, dette kan også henge sammen med restriksjonene for å møtes mer generelt under pandemien, og ikke bare det at de mer formelle møtene ble gjennomført digitalt.

På den andre sida nevner flere effektiviteten og at det å ta kontakt og be om et møte er enkelt og en positiv utvikling. Det er flere som trekker fram at de digitale plattformene gjør det effektivt å få til møter og at det også oppleves som en god løsning. Informant 2 sier: «Jeg har hatt noen møter med utbyggere. Og noen ringer. Har både møtt folk digitalt og har kunnet ha fysiske møter hjemme. Det har fungert i pandemien. Så det fungerer ikke så veldig annerledes. Det eneste er at vi nå har en digital plattform som er enkel og man kan koble seg på. Det har sine fordeler. Særlig med utbyggere. Du får litt avstand til dem også og blir ikke så lett fanga.» Her trekkes det altså fram som en effekt at det digitale møtet skaper avstand på en positiv måte. En annen informant er inne på mye av det samme, det oppleves som effektivt og gjør påvirkningsarbeidet lettere, og det gjør det enklere å avslutte de diskusjonene man opplever at ikke fører noe sted. Informant 6 sier det slik: «Det å kunne ta en halvtimes prat på teams med en innbygger framfor å bruke halvtime til og fra for den kaffepraten. Sikkert ikke korrekt å si, men det er lettere å avslutte samtalen med «kranglefanter» når det er digitalt. Det er bedre på mange måter. Jeg respekterer absolutt «kranglefantenes» rett til å komme med politiske innspill, men vi kommer til et punkt hvor det ikke gir mer info uansett eller påvirker prosessen.» Avstanden oppleves som

positiv med argumentet at det uansett sjelden kommer ny informasjon. Med utgangspunkt i den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen er dette også interessant med hensyn til hva en opplyst sak er. Å framføre de samme argumentene gang på gang er ikke et slikt bidrag. Målet med samtalen er å frambringe nye argumenter og at deltakerne i samtalen er villig til å endre mening på grunnlag av disse (Kundtson 2018, 35). Ut fra hvordan informantene beskriver møter med innbyggerne er det mange møter som ikke kan sies å bidra til nye opplysninger i saken. Da er det kanskje rimelig at man søker mer effektive metoder i møte med personer og argumenter man har hørt før, og heller bruker tiden på andre ting. Dette kan kanskje kobles til effektivitet. Å fatte en beslutning er viktigere enn, i dette tilfellet, at alle berørte parter skal kunne delta og hevde sin mening, en såkalt «trade-off».

En litt annen vinkling er befaringer som ikke er blitt gjennomført under pandemien. Dette kommer jeg tilbake til senere som en anledning for uformell prat utvalgsmedlemmene imellom, men selve befaringen framstår som en vesentlig del av utvalgsarbeidet. Utvalget blir i fellesskap kjent med en sak eller et fagområde. Årsaken til at befaringer ikke ble gjennomført er ikke direkte knytta til at møter ble flytta til digitale plattformer, men av pandemien. Det som normalt var innholdet i befaringen, er ikke tatt inn i det digitale møtet og informant 6 reflekterer slik: «Vi har fysiske befaringer som regel før hvert møte i utvalget. Vi har ikke hatt befaringer når vi har hatt digitale møter. Det er med fysiske møter vi får besøkt idrettshaller, skoler o.l. Kan hende vi kunne krevd fra administrasjonen at de samme orienteringene kunne blitt gjort digitalt, men ingen av oss har krevd det. Vi tenker nok at det er mer naturlig i forbindelse med et fysisk møte». Her kan det se ut som verktøyet befarings er blitt borte. Dette er ikke et tema mange informanter nevner, men det er interessant å belyse en slik møteplass mellom offentligheten og de folkevalgte. En befarings kan gjennomføres på initiativ fra de folkevalgte fordi de opplever et behov for mer kunnskap, eller på initiativ fra innbyggerne, via en organisasjon eller et nabolag, for å belyse et problem eller en sak. En befarings fungerer uten tvil dårligere som et digitalt møte og er et viktig møtepunkt som under pandemien var borte. Igjen er dette en problemstilling primært knytta særlig til nedstenging under pandemien, og ikke til digitale møter som sådan, men det er et viktig poeng at arenaen befarings har en funksjon og ikke bør utelates.

Det er også ulikt hvordan informantene beskriver de mer formelle møteplassene mellom innbyggerne og de folkevalgte. Det er ikke noe entydig svar på om de digitale møtene har åpna mer opp eller lukka igjen. Informant 3 er inne på at digitale møter er tilgjengelig for flere: «Næringsforeningen har hatt digitale møter, og de har vært lettere for meg å være med på fordi jeg vanligvis ikke kan delta på slike møter midt på dagen eller tidlig på ettermiddagen. Slik sett har det vært lettere for meg å være med på disse møtene. Nå når vi er tilbake med fysiske møter, så har ikke jeg mulighet til å være med i næringsforeningen selv om jeg burde vært det.» De digitale møtene åpner slik for flere muligheter til å møte innbyggerne. Det gjelder både kommunestyrerepresentantene som enklere kan delta, og det gjelder innbyggerne på samme måte. Informant 5 bekrefter det samme: «Det har fungert veldig bra. Har aldri hatt så mange møter noen gang. Nettopp fordi vi har brukt mye digitalt, men også en del fysiske. Jeg har hatt jevnlig møter med næringsliv, handelsstand og serveringsbransjen gjennom hele pandemien. Da snakker vi ukentlige møter. Det har jeg aldri opplevd før. Jeg har kommet mye nærmere synes jeg, enn tidligere.» Dette framstår som en helt klar fordel og noe mange nevner at de vil fortsette med og har stor nytte av, bl.a. at man når andre innbyggere enn de som møter opp på fysiske møter. «Det har vært digitale møter i alle fora, Eldreråd og alt. Jeg synes at det digitale arbeidet har vært veldig bra i kommunen. Man har vært flinke til å få til digitale folkemøter. Selv om en del ting ble satt i bero, så er det andre folk som går på digitale møter enn fysiske. På noen folkemøter er det noen ganger veldig sinte deltakere, eller eldre folk som har bedre tid enn andre som er med. Med digitale møter har det kanskje vært litt enklere for flere å følge med» (Informant 3). Eller som informant 7 sier det: «Er nok riktig at man når veldig ulike grupper med digitale og fysiske møter og at det kan være lurt å gjennomføre begge deler.» Og flere nevner også at særlig møter der innholdet er mer informasjon enn debatt om komplekse saker fungerer godt digitalt. Informant 3 sier det slik: «Men andre møter, informasjonsmøter f.eks., håper jeg at man kan fortsette med. Du treffer litt andre grupper, som er viktig å treffe. Kanskje man må gjøre mer begge deler på noen ting?» Dette er en interessant erfaring som informantene beskriver: digitale møter tiltrekker seg andre innbyggere enn de som normalt møter på åpne møter. Informant 4 bekrefter samme tendens: «Tror digitale verktøy har kommet for å bli og vi trenger det, både som innbyggere og samfunn. Vi når langt flere med digitale verktøy. Slik de er i dag fungerer de veldig godt for informasjonsmøter. Terskelen for å delta på et digitalt informasjonsmøte er mye lavere

enn et fysisk møte, bredden i samfunnet kan i mye større grad delta. Der det er behov for toveis kommunikasjon er mulighetene litt mer begrensa. Men for å informere er de digitale verktøyene veldig gode og legger til rette for at flere kan delta i disse møtene.» Informant 5 beskriver det på lignende vis: «Vi har kjørt flere folkemøter digitalt. Vi har hatt mange folkemøter fysisk, der er det de samme som kommer. På den digitale plattformen er spekteret mye bredere, der møter både ungdom og eldre. Vi skal ikke tilbake til kun fysiske folkemøter. Vi skal fortsette med de digitale folkemøtene. Vi har fått flere positive tilbakemeldinger om at digitale folkemøter er veldig bra. De trenger ikke barnevakt, trenger ikke reise. Kan følge møtene hjemmefra. Men i kombinasjon med fysiske møter også selvfølgelig.» Informantene beskriver en situasjon der både de folkevalgte og innbyggerne enklere kan delta, det oppleves som mer effektivt. Men her er ikke effektiviteten vurdert som bare en «trade-off». Det digitale møtet, ved å være effektivt, tiltrekker seg andre deltakere og gir en merverdi. Jeg går ikke mer inn på denne tematikken her, men kommer tilbake til det senere i diskusjonen.

Det er ganske samstemt i datamaterialet at informasjonsmøter fungerer bra digitalt, men mer blandet om mer komplekse saker. Informant 5 mener møter der man ønsker innspill fra innbyggerne også fungerer godt digitalt. «Men vi har vært gjennom mange store saker. Vi hadde sak om utbygging (...). Vi hadde folkemøter og alt digitalt. I ettertid er vi enig om at det nesten var enklere digitalt. De som hadde innlegg eller skrev i chatten var veldig konkrete og kortfatta. Det er sinne og frustrasjon som lettere kommer ut fysisk. Litt rart egentlig – at det framstår som motsatt av hvordan det framstår på sosiale medier. Det blir kanskje mer ektefølt sinne og frustrasjon når det kommer fysisk, at bak en skjerm er det enklere ... (...). Vi bestreba oss også veldig på å besvare ut spørsmål som kom i chatten. Det må vi gjøre.» Her har jeg som sagt ikke så mye data, men hvordan kommuner kan få digitale møter til å fungere som en arena for dialog med innbyggerne bør være et interessant område å utforske videre. På lik linje med at slike digitale møter med innbyggerne har en verdi nettopp fordi de er effektive, kommer jeg tilbake til temaet om bruk av digitale møter for å skape dialog med innbyggerne senere i diskusjonen.

Oppsummert er det ingen entydig oppfatning av om digitale møter ivaretar den åpne og frie kommunikasjonen i offentligheten. De fleste informantene opplever mindre dialog med offentligheten, men det henger trolig også sammen med at all fysisk dialog

stoppet opp under pandemien. Det handler nok ikke bare om at møter ble gjennomført digitalt, men også at de helt uformelle og tilfeldige samtalene når man møttes i lokalmiljøet var fraværende under pandemien. Avstanden som skapes i et digitalt møte nevnes som noen ganger å ha en positiv effekt. Man kommer ikke like tett på, temperament kan temmes og som et effektiviseringstiltak bidrar det til at man unngår å bruke altfor mye tid på å høre på gamle argumenter om igjen, det er en «trade-off». De fleste informantene har positive opplevelser med digitale folkemøter med innbyggerne, i det minste som et supplement til fysiske møter. Flere peker på de digitale møtene som en alternativ arena og at man når ulike innbyggere med fysiske og digitale møter. Digitale folkemøter, eller informasjonsmøter åpne for alle innbyggerne, må særlig nevnes. Det framstår som et tiltak flere opplever som positivt, og som kan bringe nye personer og perspektiver inn i politikkkutforminga lokalt.

#### **4.2. Åpen politisk debatt og ansvarlighet**

Spørsmålet jeg analyserer i dette kapitlet er om hvordan digitale møter sikrer at den politiske diskusjonen er offentlig og at politikerne må stå til ansvar overfor berørte parter og publikum.

Jeg observerte kommunestyremøter, både fysiske- og digitale møter, i kommune-TV. Når jeg så forbi de åpenbare ulikhetene, som stillkamera bakerst i salen fra fysiske møter, og i digitale møter at de fleste representantene har kamera av og forstyrrelsen fra den digitale «støyen» med tekniske problemer av ulik grad, framsto møtene ganske like. De formelle prosessene er de samme, og debatten framstår ganske lik. I intervjuene fikk jeg derimot historien fra «bak kamera». I det fysiske møtet skjer det dialog i pausene, når kamera er av, i det digitale trekker man seg ut og er for seg selv. Jeg kommer tilbake til de viktige pausene som arena for dialog mellom de folkevalgte senere i oppgava, men vil her se på muligheten innbyggerne har til å følge debatten og ikke minst være meningsbærere og noen som politikerne må stå til rette ovenfor.

Det tekniske viste seg å være ei utfordring for åpenheten da møtene i kommunene ble digitale i mars 2020. Kravet om at møtene skal være tilgjengelig for allmennheten ble utfordret. Informant 1 sier: «Problemet er at vi ikke kan åpne for fullstendig pålogging på Teams (...) det endte med at vi kjøpte en samkobling av Teams og Kommune-tv.

Det gjør vi fortsatt og det fungerer godt.» Flere kommuner hadde allerede før pandemien direktesending fra kommunestyremøtene på kommunens nettsider. De fleste via plattformen kommune-TV. Kommunene har primært strømming fra kommunestyret, men under pandemien måtte de også strømme utvalgsmøter for å innfri kravet om å være tilgjengelig for allmennheten, eller i tråd med teksten i Kommuneloven: «alle har rett til å være til stede i møter i folkevalgte organer» (Kommuneloven, §11-5, 2022). «Strømming gjør vi vanligvis kun av kommunestyremøtene. De som vil høre på andre møter må møte opp. Men i denne perioden strømmen vi alle utvalgene også. (...). Det har fungert veldig greit! Vi tenker ikke engang på at vi har teamsmøte lenger» (Informant 1). Å strømme møtene ble i den midlertidige forskriften om fjernmøter som ble vedtatt 13. mars 2020 definert som å være åpne møter (Midl. forskrift om gjennomføring av fjernmøter i folkevalgte organer i kommuner og fylkeskommuner 2020).

Mange av informantene nevner forskjellen på å ha berørte parter til stede i kommunestyresalen og når disse ikke kan være til stede, men kan følge møtet digitalt. I salen har de et ansikt, kan påvirke med kroppsspråk og ta kontakt i pauser. I det digitale møtet vet man ikke hvem som følger med. «I et kommunestyremøte får ikke tilhørerne si noe, men de kan jo bruke blikk og kroppsspråk for å uttrykke hva de mener. Det får de ikke gjort på en digital plattform. Det blir som å se på en film. Det fjerner både åpenheten og demokratiet» (Informant 2). Det er ganske entydig blant informantene at det å stå til rette ovenfor berørte parter oppleves mye sterkere når de er fysisk til stede i salen. «Vi opplevde at ved behandling av større saker at folk møtte opp for å snakke med politikerne før møtene og i pausene. Nå sendes møtene direkte på kommunens nettside, men man har jo ikke den samme muligheten til å påvirke som man har hatt i de fysiske møtene. Da møter de opp, snakker med oss, prøver å påvirke. Er det store konflikter rundt en sak så er det jo både plakater og bannere for å synliggjøre at man er uenig i holdninger eller standpunkt eller det som vil komme i debatten. Den delen har jo virkelig blitt borte» (Informant 4). Noe som også nevnes er muligheten tilhørerne har til å gi ekstra informasjon når de er til stede i møtet. At man kan fange opp diskusjonene og snakke med de folkevalgte i en pause. «I et fysisk møte har man disse 5-10 minuttene til å snakke sammen. Man kan påpeke en del ting til hverandre. Og man kan også snakke med tilhørerne som kommer med informasjon. Men når man sitter bak en skjerm for seg selv er det en stor utfordring» (Informant 9).

Eller kort og greit slik som informant 2 sier det: «Det er mye vanskeligere å behandle en klage hvis innbyggeren sitter bak ryggen din.» Opplevelsen av at du må stå til rette overfor noen oppleves tydeligvis som sterkere når de personene saken angår er fysisk til stede i salen. Slik informant 9 beskriver, at det påvirker å se tilhørerne: «I et digitalt møte kan man kanskje kjøre en rask debatt og slippe diskusjon. Og uten media til stede er det enda enklere, selv om de kan se på møtene på nett. Men det blir ikke det samme. Tilhørere setter litt press på oss folkevalgte. Når mange har møtt opp på grunn av en sak så gir det rom for litt mer refleksjon over hva man driver med. Det påvirker deg. Alt dette forsvinner digitalt. Det er ingen interessegruppe som følger med på deg og på hva du stemmer, eller prøver å gi innspill i pausene.»

På den andre sida, eller nettopp i samme retning, kan denne avstanden noen ganger oppleves som positiv fra de folkevalgtes side. Noen informanter viser til saker der man skal fatte vedtak og vet at noen nødvendigvis vil bli skuffa. Da kan det på samme måte som i møter med utbyggere og sterke interessenter oppleves som en positiv avstand når møtet er digitalt: «I planutvalget er det ofte folk på møtene våre. Det er godt mulig de sitter og hører på når en sak er oppe, også når det er digitalt, men det har jo ikke vi noe inntrykk av og heller ikke noen mulighet til å snakke med dem. Det kan jo være like greit på mange måter, å ikke måtte snakke med dem som er skuffet over å få avslag ...» (Informant 3). Det at møtene strømmes bidrar til en viss grad til å skjerpe de folkevalgte, selv om det ikke har samme effekt som tilhørere i salen. Informant 5 beskriver det slik: «Trenger ikke lure på om det påvirker. Før vi strømmet møtene bar møtene preg av hvor mange tilhørere som var til stede. Men nå skjønner de folkevalgte at selv om de ikke sitter i salen nå, så får de det med seg etterpå». Dette er en interessant betraktning med referanse til forrige avsnitt. Man må forvente at alle saker følges av «noen» og man vet ikke hvem det er. I et fysisk møte er det først og fremst innbyggere med interesse i en sak som møter, og man har ofte oversikt over hvem det er. Informant 5 bekrefter at møter uten tilhørere er annerledes og at strømming oppleves som tilhørere: «Det var kjappere møter og kortere innlegg på de møtene du ikke hadde tilhørere eller presse til stede. Når de er til stede, det er de jo alltid når vi strømmer, da skal man markere seg, det er viktig å få sagt hva partiet mener osv. Det er to vidt forskjellige møter å avholde.» En informant er inne på strømmingen som noe annet enn at møtene er åpne. Når noen møter opp og følger et fysisk møte opplever de situasjonene og det som blir sagt der og da. Når møtene ligger på nett og man kan

se utdrag og ta ting ut av sammenheng er det noe annet. Dette er også et interessant perspektiv som del av diskusjonen om hva retten til å være til stede i et møte handler om.

Oppsummert indikerer intervjuene at folkevalgte opplever sterkere å måtte stå til rette for en handling når berørte parter møter opp i kommunestyresalen. Styrken i fysisk tilstedeværelse eksisterer ikke i et digitalt møte med tilhørere, men det påvirker likevel representantene at de vet at «noen» ser på. Avstanden som skapes i et digitalt møte nevnes også som delvis positivt, man unngår å møte de som er uenig i beslutningen som er fatta.

Kommunene er pålagt at møter i folkevalgte organ skal være åpne, at «alle har rett til å være til stede». Men man kan spørre seg om det at møtene er tilgjengelig «som en film» som informant 2 sier det, i realiteten oppfyller lovens krav. Hvis vi legger deliberativt demokrati til grunn og prinsippet om at prosedyrene skal sikre at politikerne må stå til ansvar overfor innbyggerne, så kan det også stilles spørsmål ved om dette prinsippet ivaretas gjennom strømming av kommunestyremøter på kommune-TV. Noen informanter opplever avstanden dette skaper som befriende. Mange folkevalgte opplever et sterkt press fra interessenter i saker de behandler. En grundig diskusjon av denne problemstillingen faller utenfor denne oppgavas rammer, men det er relevant å diskutere om det å være en usynlig tilskuer som overværer et møte på en skjerm kan regnes som at man er til stede. Saken har vært gjenstand for diskusjon både i utformingen av og i senere tolkninger av den midlertidige forskriften om gjennomføring av fjernmøter i kommuner og fylkeskommuner (Tolkningsuttalelser § 11-7: Fjernmøter 2020). Om det skal vurderes å gjennomføre møter for folkevalgte organ på digitale plattformer i en normalsituasjon, bør tilstedeværelse for allmennheten være del av den vurderinga.

### **4.3. Prosedyrer for likeverdighet og nøytralitet**

Spørsmålet jeg vil besvare i dette kapitlet er om digitale møter sikrer at beslutninger er basert på faglighet, prosedyrer for saksbehandling og åpen diskusjon og om partenes standpunkt tas hensyn til på en likeverdig og nøytral måte?



I forlengelse av tema om offentlighet vil jeg nå se på prosedyrene for saksbehandling og beslutningsfatning og om møtedeltakerne opplever at det som sies tas hensyn til på en likeverdig måte. Som nevnt tidligere opplevde jeg i observasjonen av fysiske og digitale kommunestyremøter på kommune-TV at de fysiske og de digitale møtene framstår som ganske like rent formelt. Reglene for saksgang, høringer og beslutningsfatning ser ut til å fungere på samme måte uavhengig av møteform.

Jeg vil se på to funn som jeg finner interessante i spørsmålet om prosedyrer. Det første er bruken av replikk<sup>14</sup> som funksjon i møtene. I en av kommunene ble det besluttet å ikke åpne for replikk i debatten i kommunestyret. I Teams er det ingen funksjon for å tegne seg for replikk, eller digitalt sette seg på en slik liste, så det var med utgangspunkt i å sikre en praktisk gjennomføring av møtene. Informant 4 sier: «I starten når det var nytt, så var det vanskelig nok fra før med de nye verktøyene. I dag hadde vi nok mestra det mye bedre. Men det er ikke en egen funksjon, problemet er at man må bruke chatfunksjonen i tillegg til å rekke opp hånda. Det gjør ting vanskeligere. Som møteleder må man ha fokus flere steder. Hadde det vært mulig å lage talelister, en for ordinære innlegg og en for replikker, så kunne det fungert.» I den andre kommunen sier en informant på spørsmål om bruk av replikker at de ikke har noen kultur for det, så det var ikke noe problem. Der det benyttes bidrar replikker til at kommentarer til et innlegg kommer raskere enn om man tegner seg til talelista og venter på tur. Informant 4 fra kommunen der det var vanlig med replikkvekslinger utdyper: «Utfordringen med Teams er at med lange talelister, og man ikke har mulighet til å ta en replikk, så kan man ha tenkt å si noe til det og det innlegget, men så har det gått så lang tid at man helt glemmer det man skal si.» Datagrunnlaget er lite for å vurdere konsekvensene av dette, men i de kommunestyrene det er vanlig med bruk av replikker, er det sannsynlig at det påvirker debattkulturen. Som beskrevet andre steder i analysen, er det mange som velger å ikke ta ordet i digitale møter av ulike årsaker. Å ikke få svart noen via en replikk, men vente på ei lang taleliste, framstår som en årsak til å la være å tegne seg, i alle fall der det er normalt i fysiske møter. «I levende debatter i fysisk møte har man mer levende debatt og diskusjon. I kommunen har vi ikke replikker i digitale møter. Det er et viktig verktøy som forsvinner. Det at man

---

<sup>14</sup> En replikk gis straks etter en talers innlegg som svar til denne, og før neste taler. En replikk er svært kort og et direkte svar til forrige taler. (Kommunenenes sentralforbund, 2018)

kan stille konkrete spørsmål til talen til en representant. Det er en viktig del av debatten som har forsvunnet litt. Man får langt mer levende politiske debatter fysisk» (Informant 4). Som sagt, dette har størst konsekvens der det er vanlig med replikkvekslinger. Jeg har ikke sett på hvor vanlig det er med replikkveksling i folkevalgte organ i andre kommuner enn de to som er med i utvalget.

Den andre formelle prosedyren er hvordan voteringer foregår. Flere informanter kommenterer at dette er problematisk, særlig i starten. Teams hadde ikke og har fortsatt ikke gode løsninger for votering. Man kan rekke opp den digitale hånda, men da må noen telle, og det er vanskelig i større møter å ha full oversikt over alle deltakerne. Om ei hånd løftes for tidlig eller for seint kan det fort bli feil. Noen skriver i chatten, det blir også fort uoversiktlig. Og i noen saker stemte partigruppene sammen, slik kunne gruppeleder avgi stemme og man kunne telle det antall representanter hver gruppe har. Den største utfordringa er kanskje at det skaper usikkerhet. Av informantene er det særlig de som leder større møter som nevner dette, at de er engstelige for at det skal bli gjort formelle feil. Flere nevner at det ved avstemming noen ganger ble gjort feil, men at dette oftest ble retta opp fordi det framsto som åpenbart at stemmetallet ikke var riktig, da de fleste stemmer med gruppa si. Men det er ikke sikkert det alltid ville bli fanga opp. Noen viser til voteringssystemer som kommunene kunne investere i, men at disse ifølge et par av informantene også er ganske kompliserte da alle saker og forslag må legges inn i systemet på forhånd. Også for voteringsordninger finnes det tolkningsuttalelser til den midlertidige forskriften om fjernmøter (Regjeringen, 2021) og Kommunenes sentralforbund delte råd om både votering og mer generelt for gjennomføring av fjernmøter under pandemien (Kommunenes sentralforbund 2020).

For å oppsummere framstår den store forskjellen mellom digitale og fysiske møter særlig å være knytta til de tekniske løsningene for replikkveksling og votering når vi ser på prosedyrer. Informant 5 sin betraktning om den tekniske utviklinga er relevant: «På det tekniske har Teams blitt bedre. Det jeg stusser litt over er at det ikke ennå er funnet en måte å gjennomføre voteringer på. Det er ganske kritikkverdig slik det blir gjennomført nå.» Det bør være naturlig at særlig offentlige lovpålagte organ sikrer at det utvikles tekniske løsninger som ivaretar disse funksjonene. Kommunene bør være forberedt på å gjennomføre digitale møter i folkevalgte organ også i framtida, og derfor

sikre at de tekniske løsningene utvikles og at møter kan gjennomføres i tråd med loven og ikke skape usikkerhet rundt gjennomføring av voteringer.

#### **4.4. Fri og rettferdig debatt**

I denne delen besvarer jeg spørsmålet om hvordan digitale møter sikrer at partene følger reglene for en fri og rettferdig debatt, inkludert at alle kan delta og alle kan uttrykke sine holdninger, ønsker og behov og at alle kan uttrykke sin mening på en fri og likeverdig måte?

Alle informantene sier på ulikt vis at digitale møter påvirker den frie og rettferdige debatten, og at det påvirker deltakernes mulighet til å uttrykke holdninger, ønsker og behov og å si sin mening fritt og likeverdig. Det å uttrykke seg og det å delta i diskusjonen endres. Som nevnt inneholder denne kategorien mye data. Kapitlet er derfor delt opp i tre deler: først teknologi og digital kompetanse, så følger tilstedeværelse og det ikke-verbale og til slutt verdien av det fysiske.

##### **4.4.1. Teknologi og digital kompetanse**

Flere nevner teknologien som en utfordring, og at det særlig var utslagsgivende i starten av pandemien. Som informant 4 sier det «Du skal kunne bruke det digitale verktøyet, du må vite når og hvordan du rekker opp hånda, du må kunne skru av og på lyd og skru av og på skjerm. Det er flere ledd som kanskje gjør det litt vanskeligere for en del å ta del i debatten på samme måte.» Mange nevner starten av pandemien som særlig utfordrende, og det er jo naturlig. «For noen var det nok vanskelig å være helt til stede. Det digitale blir en hindring for noen. I starten var det nok en del som hadde nok med å bare klare å gjennomføre, slå av og på mikrofonen og sånne ting» (Informant 3). Og det var mange verktøy og ulike måter å delta på som kunne skape forvirring: «Man var usikker, man har sett at noen bruker mobiltelefon, noen ipad og noen med PC. Man ser at kamera fyker overalt og det er hender og armer i været, man slår plutselig av kamera og man avbryter seg sjøl midt i en debatt» (Informant 4) Og hen fortsetter: «veldig mange av de som var ferske i den digitale verden sleit med å trykke på de riktige knappene, følge med, være en del av møtet på samme måte som mange andre med helt annen erfaring. Det var en utfordring.» Det ble slik et skille

mellom de som hadde digital kompetanse fra annet arbeid eller privat erfaring og de som digitale møter var helt nytt for.

En ting er å føle seg ubekvem og utrygg, men konsekvensen av denne opplevelsen er i denne sammenheng interessant. «De med litt lite eller mindre digitale kompetanse vegra seg litt mer for å ta del i debatten, særlig i starten» (Informant 4). Det indikerer at de som er trygge på mediet, og de som ikke er det, oppfører seg ulikt i møtet, og at de som er utrygge i mindre grad deltar. Flere sier at dette var særlig tydelig i starten, men at det etter hvert jevna seg mer ut. «Jeg synes det var litt typisk i de første møtene vi avholdt. Da var det de som var vant til digitale møter i annen jobb som var mest komfortable. Jeg synes jeg merka tydelig at særlig pensjonister holdt seg litt tilbake. Men det endra seg når de ble mer kjent med verktøyet» (Informant 5).

Her nevnes pensjonister og at denne gruppa kanskje hadde minst erfaring og kompetanse med digitale verktøy og slik trolig var de som i størst grad brukte mest tid på å tilpasse seg. Informant 3 sier at «de unge er kanskje tryggere på det digitale, som gjør at de lettere tar ordet.» Men flest nevner forskjellen mellom å være vant til digitale verktøy fra annet arbeid enn nødvendigvis alder som et skille. Som informant 9 sier det: «Det er ikke alle som er fortrolig med teknologi, så mange kvier seg. De som ikke mestrer de digitale verktøyene, har en tendens til å gi seg. I partigruppa også er det mange som ikke deltar digitalt.» Og hen påpeker konsekvensen av at enkelte velger å ikke delta: «Det er viktige stemmer som blir borte. Dyktige folk som ikke behersker teknologien, gir seg eller melder seg litt ut.»

Digital kompetanse kan læres og man blir bedre etter hvert, men jeg foretok intervjuene i desember 2021 og fortsatt, 1 ½ år etter at man første gang gikk inn i en periode med digitale møter, blir det nevnt at det er mange som strever. Det påvirker den enkelte, og det påvirker hele møtet. «Det kan være ubekvent og det kan også være det med å alltid være den som aldri får systemet sitt til å fungere (...). Jeg tror man føler seg litt sånn taper i konkurransen om å få ordet og få gjennomslag» (Informant 1). Om man er ubekvem og det setter seg, kan det være denne informanten har rett, man kjenner på en følelse av å ikke mestre. Det kan virke som det for mange tar lang tid før det oppleves som naturlig å delta i et digitalt møte. «I en sak der man har mange følelser, og skal finne fram den rette knappen, slå på kamera, ser seg sjøl

og tenker - oj, ser jeg sånn ut i dag - det kan ofte gjøre noe med deg. Mens de som er trygge og sterke står mer i det uansett hvilken knapp man må trykke på» (Informant 4). Materialet tyder på at noen velger å ikke ta ordet, eller iallefall delta mindre, noen få velger å trekke seg helt ut. Som informant 6 beskriver: «Ja, mange strevde digitalt. Vi hadde faktisk et tilfelle der en representant valgte å melde forfall til digitale møter. Rent praktisk for kommunestyrets arbeid er det helt uproblematisk, men demokratisk er det en utfordring.» Det kan føre til at stemmer forsvinner og at det er personer som ikke opplever å fritt kunne uttrykke sin mening. Møteformen kan bli en hindring som gjør at enkelte folkevalgte ikke benytter retten til å ta ordet. Informant 6 er inne på dette, hen sier at det ikke nødvendigvis er de store og lange argumentasjonsrekkene som blir borte, men at «de små knaggene som kan komme i en bisetning i et fysisk møte, kommer gjerne ikke i et digitalt møte nettopp fordi de menneskene lar være å snakke. De små knaggene, det kan være de som bidrar til å sette diskusjonen i et nytt lys. De små digresjonene her og der eller et helt nytt poeng. Det er innspill fra veldig kompetente personer med prinsipielle meninger som ikke kommer fram.» Disse beskrivelsene antyder at manglende digital kompetanse hos enkelte gjør at de ikke på en likeverdig måte kan delta i debatten. Der og da kan det sikkert framstå som en enkeltstående hendelse, men det er alvorlig at det gjelder mange og at flere sier at man etter hvert ser et mønster der de som ikke mestrer trekker seg ut.

Digital kompetanse framstår altså av materialet som en viktig faktor som skaper stor forskjell blant møtedeltakerne. Men digital kompetanse er også noe man utvikler og slik jevnes det ut etter hvert. Man må derfor kunne forvente at kompetansen til å delta i digitale møter opprettholdes og utvikles hvis digitale møter fortsetter å være i bruk som møteform. Men den digitale utviklinga vil fortsette, og det vil alltid være en forskjell mellom de som har kompetanse og erfaring med den siste plattformen eller mediet som er i bruk, og de som ikke har det. Manglende digital kompetanse vil slik alltid være begrensende for noen og som vi ser av informantenes opplevelser påvirker det hvem som deltar, og om deltakerne har mulighet til å uttrykke holdninger, ønsker og behov fritt og uttrykke sin mening på en fri og likeverdig måte. Det kan på sikt bli et demokratisk problem at folk vegrer seg fra å stille som folkevalgt i frykt for å ikke mestre de digitale verktøyene som benyttes.

#### 4.4.2. Fysisk tilstedeværelse og det ikke-verbale

Mange nevner at det å ikke se hele personen begrenser inntrykket av hva som blir sagt og av hvordan man opplever å nå ut med budskapet. «Det er ganske grunnleggende. Når en person går på talerstolen, er det ganske mye man kan tolke ut fra kroppsspråket til den personen. Eller hvordan man sitter i et møte når man tegner seg, eller når man sitter der tilbakelent med armene i kryss. Dette er ting man ikke tenker over i et digitalt møte, som man i mye større grad legger merke til i et fysisk møte» (Informant 6). Samme informant nevner også kroppsspråk som avgjørende for hvordan man kommuniserer og tolker hverandre. «Man får anledning til å utfolde seg så mye mer fysisk, enn digitalt. Da handler det ikke først og fremst om å stå på talerstolen og si noe, men alle de små rare detaljene som vi har diskutert rundt møtene som ikke skjer når de er digitale.» Som denne informanten sier så er det sammenhengen mellom å være sammen, den sosiale settingen i tillegg til det formelle møtet, og det å gå til talerstolen, være der og ta inn inntrykkene, avslutte og gå ned igjen som gir noe mer enn bare innlegget. Flere nevner denne helheten som svært viktig for å oppleve at man fritt kan uttrykke seg, si sin mening og oppleve debatten som likeverdig. Når kamera i tillegg ofte er av for de møtedeltakerne som ikke snakker, blir effekten av dette enda sterkere<sup>15</sup>. «Det skjer jo mye ikke-verbale kommunikasjon i møter som du går glipp av hvis folk slår av kameraene» (Informant 1).

I tillegg til at flere informanter sier at de opplever at det digitale begrenser muligheten til å kunne uttrykke seg fritt når man har ordet i møtet, er det flere av informantene som også kommer inn på den viktige tilleggseffekten det å snakke med andre representanter har. «Med den enkle sak at i pausene så blir du passivisert i et digitalt møte, men i et fysisk møte så er du engasjert og kan da i større grad ha frimodighet til å uttrykke deg og dele dine meninger. Mens i et digitalt møte blir du fortsatt passiv og den mekanismen utløses ikke» (Informant 7). Pausene, og kanskje bare de sekundene opp og ned fra talerstolen som en annen informant nevner, er slik en forsterkende faktor for dialog og gir rom for å anerkjenne innlegg, reflektere og, kanskje for noen, å besinne seg. Som informant 2 sier om det å lede møter: «Da [i et

---

<sup>15</sup> Å slå av kameraene når man ikke snakker er svært vanlig i større møter. Primært på grunn av kapasitet på båndbredden. Med kameraene av sikres stabiliteten på nettet.

fysisk møte] ser man andre menneskers reaksjoner, eller om noen har lyst til å si noe, man leser salen bedre, menneskene. Det klarer man ikke digitalt. Det blir veldig statisk.» Det fysiske møtet har slik en større flate, man observerer flere ting samtidig.

En annen vinkling er selve eksponeringen som informant 8 peker på: «Man mister på en måte scenen litt når man er i det digitale. På en annen side har du aldri vært mer eksponert for hvert ord og alt du sier er så tydelig. Vi har aldri sett ansiktsuttrykk og alt så godt på folk som vi har gjort gjennom denne møteformen. Det er jo veldig spesielt i seg selv. Det er veldig todelt: du blir både mer eksponert, men samtidig kan du ikke gjemme deg bak noe annet.» Men samtidig med denne eksponeringen er man også helt usynlig som deltaker, og da særlig om kamera er av. «Du trenger ikke ha på kamera, så du er ikke synlig hele tiden. Sitter du i et (...) møte (...) er du hele tida synlig og eksponert. (...) Når du sitter hjemme og slår av kamera og bare følger debatten og tar ordet en gang iblant, da mister du egentlig mye av gestikuleringen og kroppsspråket for øvrig, opp og ned til talerstolen for eksempel. Hele den eksponeringen er jo borte. Det endrer oss kanskje litt» (Informant 8). Informanten antyder her at det som skjer av bevegelser og aktivitet i det fysiske møtet, som er borte i det digitale møtet, fører til at folk blir annerledes. Dette bør nok også tolkes utifra den spesielle situasjonen med et nedstengt samfunn under pandemien, når mange satt lange dager i digitale møter. Men det er likevel en interessant digresjon om man har et annet forhold til mennesker man kun møter i digitale møter enn de man også møter fysisk.

Disse beskrivelsene av forskjellene mellom digital og fysisk deltakelse er entydig i intervjuene. Alle informantene beskriver at det å uttrykke holdninger, ønsker og behov, å uttrykke sin mening, ikke bare er ordene som blir sagt. Det er helheten av det som blir sagt: talerens oppførsel, mottakernes reaksjon og atmosfæren i rommet. Dette er trolig den vanskeligste delen å analysere med utgangspunkt i samfunnsvitenskapelig teori, og går over i andre fagfelt. Jeg går ikke dypere inn i tematikken, men viser til rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet nevnt tidligere i oppgava der både ledere og ansatte sier at kreative møter og strategimøter fungerer best fysisk (Ingelsrud m.fl. 2022). Jeg tolker funnene som i stor grad å handle mye om det samme som mitt materiale indikerer: fysisk tilstedeværelse har i seg en ekstra dimensjon, og jeg velger her å kalle det «medmenneskelighet».

#### 4.4.3. Verdien av å møtes fysisk

Hvordan diskusjonene konkret foregår påvirker opplevelsen av den frie og rettferdige debatten. Informant 2 beskriver diskusjonen slik: «I kommunestyret har det nok blitt en kortere tone og mer avfeieende. Nå går vi til avstemming i stedet for at debatten går ut. Har kanskje blitt litt strikere og stramma litt inn på hvordan vi snakker til folk. Og så er det jo sånn at med kamera på, så blir du litt mer statisk sjøl også, i stedet for nyansene som kommer mer fram på en talerstol.» Informanten ser her den mer avfeieende tonen i sammenheng med at man er mer statisk både som lytter og taler i det digitale møtet. Informant 7 sier noe av det samme og legger til at det fører til flere misforståelser og at konflikter kan bli liggende over tid: «Du blir mer butt i kommunikasjonen, du misforstår mer, feiltolker, manglende kommunikasjon. Du får ikke muligheten til å utdype i pausene og klargjøre ting. Ting blir hengende og blir med til neste digitale møte. Små bagateller har en tendens til å vokse seg større og større over tid.» Som en videreføring av dette er det flere som er inne på temperatur og temperament, men det er ingen entydig retning i hva informantene sier om temperament. Noen nevner at pausene i et fysisk møte er formildende og en viktig faktor for å dempe konflikt. Mens andre opplever de digitale møtene som mildere i formen, at representantene er mer dempa. «Man kan fort gjort bli mer forbanna på hverandre i et fysisk møte. Kommunikasjon og kroppsspråk, kanskje man bruser litt mer fysisk, enn når man sitter bak en skjerm» (Informant 9). Og om en kortere og mer avfeieende tone, sammen med lavere temperatur, ses sammen med konsentrasjon kan man si at det digitale møtet ser ut til å påvirke både hva man sier og hvor kraftig man argumenterer. «Jeg vil nok påstå at i de fysiske møtene er konsentrasjonen langt mer spissa og vedvarende over tid. Når man sitter alene og har et digitalt møte så er det annerledes. (...) Med digitalt møte blir det et helt annet møteklime og litt vanskeligere å holde konsentrasjonen, særlig når man blir sittende over tid» (Informant 4). De fleste er inne på at konsentrasjonen påvirkes negativt.

Noen av informantene er inne på fordelene med at færre tar ordet. Informant 2 sier det slik: «Det er færre som snakker og til tider kan det være behagelig. Slipper de som har noe å si bare for å si noe.» Informant 3 nevner at de digitale møtene oppleves litt mindre formelle og at det «gjør at noen andre velger å ta ordet. Det kan ha vært et



pluss.» De aller fleste nevner det at færre deltar i debatten som noe negativt, men denne antydningen om at det også kan gjøre at noen holder tilbake og andre slipper til kan det godt være at flere kjenner seg igjen i. Møteformen ser slik ut til å påvirke hvordan kommunikasjonen foregår og hvordan man omgås. Dette får konsekvenser for hvordan man opplever møtene. Måten man deltar på blir annerledes og kan slik påvirke om man (velger å) uttrykke seg i møtet.

Når informantene reflekterer over hvordan de opplever de digitale møtene kommer alle inn på konsekvensene for noe mer overordna, for dialogen, for demokratiet, for muligheten for å finne felles løsninger. Informant 7 sier det slik: «enkle saker kan godt løses digitalt, men i komplekse saker da må du nesten møte folk. Komplekse saker der du ikke møter folk – da har du en demokratisk utfordring.» Selve møteformen, alle detaljene som er nevnt tidligere som påvirker utover enkeltinnleggene fra representantene, ser ut til å påvirke. «Vi mister demokratiet. Det er veldig mange som ikke vil si noe eller dementere noe eller være en del av ordskiftet i en digital plattform. Det blir gruppelederne som snakker. Da kommer ikke alt de forskjellige har lyst til å si fram» (Informant 2). Slik ser det ut til å påvirke hvilke tema og saker som faktisk blir del av diskusjonen og beslutningen. Informant 6 viser til opplevelsen hen hadde i perioden de kunne møtes fysisk: «Vi har hatt en høst med fysiske møter igjen (2021). Der har jeg merket at dynamikken har blitt veldig mye bedre. På vårt saksområde har det hjulpet til at vi har vært mer samstemt og prøvd å finne felles løsninger. Vi har hatt god dialog, som også har bidratt til å flytte litt på flertallet.» Å bli bedre kjent påvirker hvordan man snakker med hverandre. Dette kommer jeg også tilbake til når jeg ser nærmere på sonderinger.

Flere er inne på gruppeleders rolle. At disse, særlig i starten, fikk ei sentral rolle for å føre ordet og de hadde møter for å samordne i kommunen. I den ene kommunen drøfta de helt i starten om gruppelederne primært skulle føre ordet for partiene for å forenkle gjennomføringen av møtene og debatten, men det ble avvist. Informant 5 sier den felles reaksjonen var at det opplevdes svært udemokratisk. Andre nevner behovet for at flere representanter møtes på tvers av partier for å sikre et meningsmangfold og maktfordeling. Informant 8 sier det slik «Jeg tror det skjer en maktforskyvning. Den skyves mot gruppeleder. Fordi det blir gruppeleder som har koll på alt. Man mister så mye av det sosiale som utjevner makubalanse i relasjoner. Når man blir kjent og

møtes også i sosiale sammenhenger da skjer det en maktutjevning, og man får gjensidig respekt for hverandre.» Her antyder informanten at det at de folkevalgte ikke møtes på tvers av parti til uformell prat, ikke bare fører til mindre dialog på tvers, men også til maktkonsentrasjon i eget parti. Informant 6 sier litt det samme: «Når vi har hatt mulighet til å prate litt, når vi besøker skoler og kulturanlegg o.l., da har man hatt muligheten til å lodde litt stemningen i de andre partiene utover å bare stole på hva gruppelederen har snakket med de andre gruppelederne om. Det gjør at kontaktpunktene mellom gruppene blir flere og forståelsen blir større.» At flere møtes, ikke bare samtidig, men at det eksisterer flere møter på tvers, kan slik være viktige arenaer for å skape større forståelse for holdninger og meninger og også gjøre hver enkelt representant tryggere.

Det at alle skal ha lik mulighet til å delta forutsetter også at alle har mulighet til å bli kjent og oppleve seg inkludert og trygge. De uformelle møtene mellom representantene er med på å etablere rammene for at alle skal kunne uttrykke seg og oppleve bidraget som likeverdig med andres. Informant 8 utdyper den sosiale dimensjonen: «Man mister et samhold og et fellesskap. Det er i grunn problematisk. Det er i samholdet og fellesskapet man fornyer motivasjonen sin og fornyer troen på at dette er viktig og verdifullt og dette gir meg noe. Det har absolutt vært perioder i disse to åra at det har følt som en ren jobb. Jeg forbereder meg i timevis, kobler på møtet, sier det jeg skal si, og så ha det bra og takk for i dag og det er det. Det er ikke noe hygge igjen, ikke noe sosial støtte fra partifeller, og ikke noe menneskelig eller faglig eller politisk støtte.» Å oppleve rollen som folkevalgt som viktig og engasjerende går igjen hos flere. På samme måte som beskrivelsene av at det sosiale er borte sier informant 1 at «Vi går jo ikke i alle disse politiske møtene bare for å ha gleden over å bestemme over andre. Vi ønsker dialog.» Man deltar i lokalpolitikken fordi man er engasjert i en sak, tror på en politisk idé eller ønsker å bidra, ikke eksplisitt for å bestemme. Når det som bidrar til å vekke engasjementet og det som går utover det rent formelle blir borte, ser det ut som mange opplever at fellesskapet kanskje er viktigere enn man skulle tro. Og ikke minst det som også er nevnt tidligere: uten engasjement framstår det som om interessen for å finne felles løsninger er mindre til stede.

Oppsummert påvirkes den frie og rettferdige debatten av hvordan den foregår og i digitale møter beskrives selve diskusjonen som annerledes. Mindre konsentrerte møtedeltakere, de kjenner hverandre i mindre grad, gruppelederne får en styrket posisjon og engasjementet blir lavere. Som for mangelen på medmenneskelighet, er det vanskelig å bli konkret. Men politiske prosesser og opplevelsen av at det utfordrer demokratiske verdier framstår troverdig.

For å oppsummere hele dette kapitlet om hvordan digitale møter ivaretar den frie og rettferdige debatten starter jeg med den digitale kompetansen. Det er åpenbart at digital kompetanse er vesentlig for at man skal kunne uttrykke seg fritt og likeverdig i et digitalt møte. Dette er selvfølgelig kompetanse man kan utvikle ved jevnlig bruk og opplæring, men det krever også jevnlig bruk og læring av de plattformene som til enhver tid er i bruk i de foraene man møter. Kapitlet beskriver også hvordan informantene ser på den fysiske tilstedeværelsen og det mellommenneskelige som en egen dimensjon i møter og hvordan det påvirker den frie og rettferdige debatten. Videre ser møteformen ut til å påvirke kommunikasjonen direkte: hvem som tar ordet, hvor ofte og temperaturen i møtet. Og i samme retning uttrykker flere informanter litt vagt en bekymring for «demokratiet». Materialet mitt er for tynt til at jeg kan gi en god analyse av hva opplevelsen av både mangelen på medmenneskelighet og demokrati betyr, og som nevnt faller det til en viss grad utenfor min analyse knytta til den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen. Den beste analysen jeg kan gi er som nevnt tidligere: det medmenneskelige aspektet oppleves som svært viktig og i stor grad er det fraværende i de digitale møtene.

De neste kategoriene handler også om dialog og kommunikasjon mellom mennesker, men er noe mer håndfaste og slik enklere å analysere med utgangspunkt i teorien.

#### **4.5. Kvalitativ diskusjon og reell utveksling av argumenter**

I denne delen besvarer jeg spørsmålet om hvordan digitale møter sikrer at beslutninger baserer seg på en kvalitativ god diskusjon, og at diskusjonen er reell utveksling av argumenter.

Alle informantene uttrykker at digitale møter påvirker kvaliteten på diskusjonen og reell utveksling av argumenter. Flere antyder på ulikt vis at deliberasjon mangler. Det er særlig uttrykk som: «det er ingen politisk prosess» eller «de politiske prosessene mangler» som går igjen. I sammenhengen velger jeg her å tolke bruken av politisk prosess som en beskrivelse av saksgang fra initiativ til beslutning, der deliberasjon er sentralt. Når så mange utsagn handler om dialog og samhandling, er det naturlig å vektlegge samtalene og diskusjonen når de omtaler politiske prosesser, framfor formelle prosedyrer.

Som oppsummert tidligere så kommer alle informantene inn på mangelen av det jeg tolker som medmenneskelighet i digitale møter. Men det kommer ikke fram konkret hva som egentlig er annerledes. Informant 1 sier: «Forskjellen er et hav! Forskjellen er mye, mye større enn noen kan tro. Politiske prosesser skjer ikke i teamsmøter. Alle prosesser er borte når du kommer på Teams, det er nesten bare innlegg og votering. Kan selvfølgelig ha noen informasjonssekvenser, da kan Teams være bra. Men som politisk møte, nei.» Og informant 2: «Det meste er avgjort når du kommer til kommunestyret, men innimellom skjer det at man kan snu fordi man har en god debatt, noen blir usikre eller det kommer nye momenter. De nye momentene er vanskelig å få opp digitalt. Det å endre seg er vanskelig når det er digitalt. Det svekker demokratiet ved å kjøre digitale møter selv om det er praktisk i noen henseende.» Disse utsagnene er interessante som bilder på opplevelsen, men er også lite konkrete. De sier ikke noe om hva som faktisk er så annerledes. På linje med beskrivelsen av mangelen på medmenneskelighet i digitale møter, er dette også noe overordna det er vanskelig å sette ord på. For å bli mer konkret vil jeg videre særlig se nærmere på to funn: hvordan informantene mener manglende kvalitet i diskusjonen utfordrer konsensusmodellen og hvordan informantene opplever kvaliteten på debatten.

Som beskrevet tidligere er det naturlig å omtale formannskapsmodellen som et konsensusdemokrati og et virkemiddel for samarbeid på tvers av politisk ståsted i kommunestyrene. Man møtes på tvers av partigruppene i utvalg og i formannskap og søker mot felles løsninger. Til grunn for samarbeidet ligger selvfølgelig partiprogrammene og eventuelle samarbeidsavtaler. Flere av informantene uttrykker at de i digitale møter i liten grad snakker sammen på tvers av partigruppene eller søker mot felles løsninger. Det ser ut til at reell utveksling av argumenter i stor grad mangler,

som er et viktig grunnlag for å komme til konsensus. Informant 1 kobler konsensus og politiske prosesser: «Ja, det svekker konsensusmodellen helt åpenbart. Rett og slett fordi at folk møter ikke opp i formannskapet og er omforent om alt. Det må prosesser til for å komme fram til konsensus. Konsensus er gjennomgående resultat av prosesser. De fungerer dårlig på Teams.» Det vises til politisk prosess og som omtalt tidligere tolker jeg det som nært knytta til kvalitativ deliberasjon og reell utveksling av argumenter.

Informant 4 kobler også konsensus og viktigheten av å snakke på tvers: «Jeg tror nok ikke man er nærmere konsensus i den digitale verden. For der er kommunikasjonen mellom posisjon og opposisjon veldig mye mindre. I de aktive møtene der man er til stede er den dialogen gjennomgående mye bedre. Vi møtes til en kaffe på morgenen før møtestart, man ser hverandre og kommuniserer med hverandre på en helt annen måte underveis i møtet. Bare det å være på talerstolen og se opposisjonspolitikere i øyet, se kroppsspråk. Så merker man veldig fort om det her kan være mulig å lande en samtale, en konklusjon eller et felles vedtak. Den delen er borte.» Måten informantene beskriver diskusjonen på, og ikke minst mangelen ved diskusjonene, kan tyde på at digitale møter i liten grad bidrar til at man møtes på tvers, utveksler reelle argumenter og søker felles løsninger. Informant 8 beskriver det slik: «Ordutvekslinga av synspunkt forsvinner. Det er jo ikke bra. Er man i dialog så er det jo en mulighet for at man får diskutert på en måte som gjør at man endrer synspunkt, at det blir mer konsensus, at man klarer å møte hverandre, at det ikke var så dumt det de andre sa, og få bedre beslutninger. I stedet for å bare si sin mening, tekkes velgerne sine, og så går møtet videre. Kanskje man tar færre kamper og at det egentlig skader demokratisk utfoldelse og at resultatene faktisk kan bli dårligere av det.» Informanten ser ut til å oppleve at den reelle utvekslingen av argumenter ikke er til stede. Av beskrivelsen virker det som informantene i liten grad opplever at møtedeltakerne aktivt lytter og søker mot ny innsikt, at de i liten grad da aksepterer andres argumenter og prøver se saken fra den andre parts side. Det kan framføres som motargument at det også kan være slik når møtene gjennomføres fysisk, særlig i kommunestyremøtet, men det er et poeng at disse tendensene forsterkes når møtet er digitalt.

Informant 6 sier at det helt praktisk er vanskeligere å finne felles løsninger fordi man ikke er sammen: «Men de mer komplekse sakene er selvfølgelig enklere fysisk. Si at

du har fem ulike meninger i et møte. Da er det utrolig mye lettere å skape konsensus i et fysisk møte fordi man ser hverandre, man ser kroppsspråk og måten man reagerer på når man kommer med et forslag sammenlignet med et digitalt møte.» Her er vi tilbake til tilstedeværelsen og den medmenneskelige dimensjonen i det fysiske møtet og konkret at man ikke møtes på tvers av partigruppene.

Vi skal se nærmere på hvordan informantene beskriver diskusjonene og kvaliteten på disse. Informant 3: «I utvalgene som er små arenaer og du sitter rundt bordet, så er det mye lettere å snakke sammen og komme til enighet. Men i kommunestyret, da er teams vanskeligere. Du ser ikke personene, så det er ikke så stort insentiv for å diskutere og bli enige. Selv om det selvfølgelig også skjer der. I kommunestyremøtene synes jeg at det å diskutere seg fram til en felles god løsning, det er ikke til stede i særlig grad i utgangspunktet, så det er blitt enda vanskeligere.» Her beskriver informanten forskjellen på utvalgsmøtene med færre personer, og de store kommunestyremøtene. Det er sammenfallende med hvordan de fleste sier at de opplever diskusjonene, jo større grupper desto vanskeligere å få til en kvalitativt god deliberasjon.

Et sentralt punkt hos Habermas og i diskursteorien er troen på kraften i argumentasjonen, og at deltakerne i en diskusjon har evnen til å endre mening mot bedre argumenter. Informant 2 beskriver nettopp denne kvaliteten og det hen opplever som en mangel i digitale møter: «(...) politikken er ofte landa før du går inn kommunestyre og det er vanskelig å snu. Da er det bare en taler som sier noe supersmart som snur et vedtak. Jeg tror ikke at måten vi former politikken på blir noe bedre av digitale møter, jeg tror den blir dårligere. Det er større sjanse for å snu i et fysisk møte, ved å diskutere noe i en pause f.eks.» Her beskrives det jeg var inne på tidligere, at det i utgangspunktet er vanskelig å få noen til å endre mening i kommunestyremøtet, men at det er mye mer vanskelig å framføre overbevisende argumenter i et digitalt møte enn i et fysisk. Informanten viser til pausen som arena for samtale på tvers. Jeg kommer tilbake til denne funksjonen senere i kapitlet.

Flere kaller de digitale møtene mer statiske. Igjen informant 2: «Når vi da møtes (...) og det er digitalt, så blir det mer statisk, vi mener det og vi mener det, og så blir det ingen diskusjon, du får ikke endra på ting. Det blir mindre åpenhet og mindre

diskusjoner og mindre demokrati hele greia.» Det er også flere som bruker ord som «butt», «kortere tone», «avfeiende» og at diskusjonen kun er utveksling av innlegg og at man «går til avstemming i stedet for at debatten går ut.» Jeg tolker de fleste informantene dithen at de opplever at kvaliteten på diskusjonen og den reelle utvekslingen av argumenter i mindre grad eksisterer i digitale møter enn i fysiske. Flere nevner kommunestyret som en arena der partiene eller blokkene uansett har gjort seg opp en mening og er vanskelig å snu, men at digitale møter forsterker denne tendensen. I et fysisk møte kan et godt innlegg, også hjulpet av «atmosfæren», snu en motstander eller i det minste bidra til en mer nyansert forståelse og kanskje da bevege flere og til slutt komme fram til en bedre beslutning.

Tidligere i analysen drøfter jeg opplevelsen av å komme til ordet. Det henger selvfølgelig sammen med vurderingen av kvaliteten på diskusjonen. Noe data jeg velger å analysere opp mot kvalitativ deliberasjon og reell utveksling av argumenter er slik ganske lik funnene som drøftes i andre deler. Her er et utsagn fra informant 7 som er gjenkjennelig og har i seg flere elementer som knyttes sammen: «Når det er små og lette oppgaver så påvirker det ikke i det hele tatt, da går det ganske greit. Når det gjelder mer komplekse spørsmål så kan det være at alle forholdene i en sak ikke kommer tydelig nok fram og folk ikke får debattert og vi får ikke den ordvekslingene som vi vanligvis har i et fysisk møte. Det kan utfordre informasjon og hvordan folk formidler budskapet. Men om det får utfall i beslutninger er jeg usikker på. Noen ganger vil jeg påstå at det kanskje påvirker beslutningen, men ikke i noen stor grad.» Det er viktig å merke seg her at informanten sår tvil om diskusjoner hen opplever som av mindre kvalitet reelt påvirker beslutningene som fattes. Det er flere som er inne på dette, og de fleste sier nettopp at de er usikre på om det faktisk påvirker beslutningene. Men de fleste sier også at om møtene skulle gjennomføres kun digitalt, over en lengre periode enn det vi har vært gjennom i pandemien, er det sannsynlig at det ville kunne påvirke beslutningene. Når informantene uttrykker det slik, er det nok viktig å tolke det til å gjelde hele komplekset rundt den politiske prosessen, ikke bare at ett møte gjennomføres digitalt, men at hele prosessen er digital: den offentlige debatten, saksbehandling og drøfting i utvalgene, den uformelle dialogen mellom representantene og møtene der beslutning skal fattes.

Til slutt i denne delen om kvalitet i diskusjonene så tar jeg med noen svar fra informanter som går på mangelen på dynamikk og engasjement. At det også påvirker diskusjonen og resultatene. Informant 6 sier: «Møtene er kortere, men de føles mindre effektive. Et paradoks... . Det er sånne kleine stillheter hele tiden. Det er ingen ordentlig dynamikk. Vi blir ikke like produktive som vi ellers ville vært.» Hen kobler altså dynamikken i møtet direkte med produktivitet. Informant 4 beskriver engasjement og at mangelen på engasjement bidrar til mindre konflikt, og fortsetter: «Man sier det man skal si, det kommer ingen replikker, det blir ikke en levende debatt på samme måte som i et fysisk møte. Konfliktnivået er større i fysiske møter, men da er også mulighetsrommet for både posisjon og opposisjon mye større. Engasjerte debatter bidrar til at man får rom for å finne felles konklusjoner. Det blir det ikke i teams-møtet på samme måte for det er ikke like levende debatt på samme måte.» Denne informanten viser en sammenheng mellom en engasjert og levende debatt og ønsket om å komme til felles løsninger. Det er interessante vinklinger, det at digitale møter oppleves mer statiske, som mange sier, og også at man er mindre engasjert som flere på ulikt vis uttrykker, og her koblingen til at det da er sannsynlig at det påvirker interessen for å finne felles løsninger.

På spørsmålet om digitale møter sikrer at beslutninger baserer seg på en kvalitativ god diskusjon og reell utveksling av argumenter indikerer intervjuene at deliberasjon mangler. Det foregår i liten grad reell utveksling av argumenter. Møtedeltakerne snakker ifølge informantene i stor grad til hverandre. Flere etterlyser politisk prosess, noe jeg velger å tolke som kvalitativ deliberasjon og reell utveksling av argumenter. Det er også ganske samstemt om at jo større møtene er, jo vanskeligere å skape den gode diskusjonen.

Oppsummert er det ikke funn som tyder på at informantene har opplevd at de digitale møtene har direkte påvirket beslutninger, selv om alle informantene på litt forskjellig vis beskriver en opplevelse av at diskusjonene har vært dårligere. I den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen har kvalitativ deliberasjon en egenverdi, det er derfor ikke så interessant om beslutningen som sådan er den samme om diskusjonen er god eller dårlig. En kvalitativ deliberasjon utvikler hver enkelt deltaker og opplyser saken bedre.



Som beskrevet er kommunestyret en arena der mange av representantene, eller mer riktig: partigruppene, har gjort seg opp en mening før møtet starter. Å overbevise noen med et godt argument er vanskelig nok i et fysisk møte, og da i enda større grad i et digitalt møte. Det er igjen vanskelig å peke på akkurat hva det er, men «atmosfæren» og det medmenneskelige er en faktor. En annen faktor kommer jeg inn på i neste kapittel: sonderinger. Det er en konkret mekanisme som eksisterer i fysiske møter, men beskrives som totalt fraværende i de digitale.

#### **4.6.      Sonderinger og lukkethet**

Spørsmålet jeg besvarer i denne delen er hvordan mulighetene til sonderinger påvirkes når møter er digitale og hvordan dette også påvirkes av mangelen på lukkethet.

Sonderinger er som beskrevet i teorikapitlet uformelle konsultasjoner mellom parter eller forsiktige undersøkelser. Det meste av den uformelle praten på tvers av partigrupper og blokker som foregår før og etter møtestart og i pausene i kommunestyremøtene og utvalgsmøtene definerer jeg i denne oppgava som sonderinger når samtalene omhandler saker som er under behandling. Målet med sonderinger er å skape enighet, enten via kompromisser, via såkalt «byttehandel», ved at man gir seg på noe og får den andre parten med på noe, eller at man finner nye løsninger i fellesskap. Alle informantene nevner på forskjellig vis at relasjonsbygging og uformell prat med representanter fra andre partier eller partigrupper/blokker, er en vesentlig del av den politiske prosessen. Mekanismen «lukkethet» har jeg allerede nevnt at i stor grad er fraværende i politikken på kommunalt nivå. Det gjør at sonderingene i enda større grad er et viktig element i de politiske prosessene da det er den eneste muligheten til å snakke fortrolig sammen med representanter fra andre partier. Som jeg nevnte tidligere opplevde jeg i observasjonen av fysiske og digitale kommunestyremøter at møtene framsto ganske like i gjennomføring. Og det er samsvar mellom det som kommer fram i intervjuene og det jeg observerte av den formelle delen av møtet. Det er sonderingene, den uformelle praten før og etter møtene og i pausene, som er en stor og viktig forskjell mellom fysisk og digitalt møte, og denne delen av møtet sendes ikke på kommune-TV.

Informant 8 presenterer et budskap alle informantene uttrykker på litt ulikt vis: «Du mister «small-talken» i pauser, du mister det å få møtt hverandre. Det er noe helt annet å se noen i ei rute på en skjerm. Du får ingen relasjon, du blir ikke kjent.» Det å ikke ha mulighet til å snakke sammen i pausene nevnes av alle, flere ganger. Det påvirker muligheten til å søke mot felles løsninger, det påvirker engasjementet, det påvirker forståelsen av sakene og det påvirker hvordan sakene behandles. Slik informant 1 beskriver det: «Det er pausene og stemningen før og etter møtet, det å kunne smette ut på gangen et par tre stykker for å avklare litt og omformulere i fellesskap. Alt dette er borte i Teams, da er det bare innlegg og votering igjen.» Jeg har i andre deler av analysen vært inne på behovet for å bygge relasjoner. Pausene er selvfølgelig en helt vesentlig del og det handler om mer enn å få til en trygg og likeverdig diskusjon. Informant 6 vektlegger viktigheten av «at man får mulighet til å bli kjent og ha uformell dialog utenom møtene. Det gjør det lettere å bli enige om politiske forslag i ettertid.» Informanten antyder at det å bli kjent er vesentlig for i det hele tatt å søke mot andre for å finne felles løsninger. Det er enklere om man kjenner hverandre.

Saker har vært til behandling i et utvalg og legges fram for kommunestyre for beslutning. Ønsket om reell debatt er kanskje ikke alltid til stede. Det gjør de uformelle samtalene enda viktigere. «Det å snakke sammen og diskutere saker litt mer uformelt, som jo er viktig, blir borte. Det er kanskje det aller største problemet. Hvis du legger til at nesten all debatten kun er «et spill for galleriet», så blir også samtalene på bakrommet mye viktigere» (Informant 3). Informanten beskriver her kommunestyremøtet som et politisk symbolmøte i tråd med Leirset og Røiseland (2020, 99) beskrivelse. Et møte der representantene i utgangspunktet har høy terskel for å endre oppfatning (Leirset og Røiseland 2020, 105). Samtalene før, under og etter den formelle behandlinga er muligheten politikerne har for å søke mot felles løsninger. «Veldig ofte har man jo det man kaller levende debatter og diskusjoner i kommunestyremøtene og ofte finner man til hverandre uavhengig av politiske partier og ståsted og snakker litt sammen i pausene. Og den uformelle praten har man av erfaring klart å løse en del utfordringer. Om det er tøffe saker eller mindre tøffe saker på dagsorden så klarer man å bruke det lille spillerommet man har når man er fysisk til stede til å drøfte og diskutere i pausene. Det har man ikke i like stor grad lenger, for når man tar pause i Teams så skrur man jo av og er for seg sjøl og gjør det man sjøl må gjøre. Det handlingsrommet eller muligheten er vesentlig svekka under pandemien

og med digitale møter. Det er vanskeligere å spille på lag. Når man fysisk har et møte, kan man bare gå to meter bort og prate: hva tenker du om den saken?» (Informant 4). De fleste har lignende refleksjoner og vektlegger særlig det som må oppfattes som sonderinger, at man kan løse kompliserte saker gjennom uformell prat.

Behandlinga av saker i kommunestyret er som nevnt forholdsvis forutsigbar, et utvalg har diskutert saken og partigruppene og blokkene har tatt en felles beslutning om hvor de står. I de komplekse sakene ser det derfor ut som det er svært viktig at man kan sondere, også i kommunestyret. Informant 5 sier det slik: «Sakene er godt kjent og har vært politisk behandla tidligere. Men likevel og heldigvis kan det dukke opp ting underveis fra det har vært i utvalget til det behandles i kommunestyret. Det kan komme ny informasjon, tilleggsforslag og vi kan ha en diskusjon og en debatt som gjør at det er nødvendig å endre vedtaket. Det som foregår i en fysisk kommunestyresal da, er at man har pauser, man snakker sammen, avklarer uenigheter eller misforståelser og kjapt får debatten på sporet igjen. Det mister du totalt i det digitale.» Igjen en tendens til at muligheten for sonderinger, for å undersøke om det finnes andre alternativer eller felles løsninger man ikke har sett, er viktig, men fraværende.

Noen nevner at det er gjort ulike forsøk på løsninger for å skape møteplasser i pausene også digitalt. Informant 6 nevner for eksempel at de lagde digitale møterom for partigruppene. Men sier likevel at «I fysiske møter kan man bare samle seg i et hjørne i salen. Det gjør det lettere å komme frem med synspunktene sine uten at møtene drar ut i tid.» Dette med å samle noen få til samtale er jo også del av sonderinger, at ikke hele partigruppa alltid deltar i møtet med andre partier. Det kan handle om praktiske ting, men også personlig egnethet, relasjoner og at noen kanskje er dyktigere til å finne felles løsninger og kompromisser. Informant 6 fortsatt: «Terskelen for å avslutte et digitalt møte for å prate gruppelederne imellom for å finne en løsning er nok høyere enn i et fysisk møte. I et digitalt møte og man har pause så må man sile ut hvem man skal ta med i en samtale, i et fysisk møte er det bare å prikke dem på skulderen og ta dem med i et hjørne.» Av intervjuene er det ingen entydig beskrivelse av hvordan det fungerer å møtes på tvers digitalt, men som nevnt tidligere er det tydelig at det i liten grad skjer.

Slik informantene beskriver møtevirksomheten er det nærmest ingen arenaer utover møtene i utvalg og i kommunestyret. Og der møter man opp og avslutter møtet «på sekundet» som informant 7 sier. Det er ikke rom for å teste argumenter eller synspunkt. Om vi legger til at mange opplever diskusjonene i møtet av lav kvalitet og uten reell utveksling av argumenter, er det mye som påvirker i negativ retning. Det kan slik se ut som at digitale møter får større konsekvenser for politiske prosesser på kommunalt nivå enn det gjør på nasjonalt nivå, der for eksempel komitéarbeidet på Stortinget ivaretar behovet for å kunne diskutere i et lukka forum.

På den andre sida er det mange som trekker fram viktigheten av gruppemøtene og utvalgsmøtene. Det er her politikken i realiteten utformes. I utvalgsmøtene virker det som det er bedre og mer åpne diskusjoner og enklere å lete etter felles løsninger selv om møtene er åpne. Noen nevner antall deltakere i møtet som årsak. Utvalgsmøtene er også publisert på kommune-TV under pandemien, men det virker som de møtene likevel har en form som gjør det mer åpent for debatt og for å lufte synspunkt.

Sonderinger og lukkethet framstår altså som helt sentrale mekanismer og det er viktig å forstå funksjonen disse har og konsekvensene når de er fraværende. Lukkethet fordi denne mekanismen er fraværende på kommunalt nivå i utgangspunktet. Når også sonderinger blant informantene oppleves som fraværende i de digitale møtene, blir disse to mekanismene til sammen en forsterkende negativ faktor. Sonderinger i form av uformell prat, beskrives som helt sentralt for å skape enighet, om det er via kompromisser, konsensus eller et størst mulig flertall. Mulighetsrommet ser ut til å være borte. Oppsummert er dette et funn som konkretiserer det som i mange sammenhenger blir omtalt som den viktige praten ved kaffemaskinen. Jeg tolker det som at en svært viktig mekanisme blir borte når denne møteplassen forsvinner.

#### **4.7. Avsluttende diskusjon**

Hvordan ivaretas betingelsene for deliberative politiske prosesser når politiske møter gjennomføres på digitale plattformer? Med utgangspunkt i et kvalitativt datamateriale har jeg analysert hvordan kriterier for deliberative politiske prosesser ivaretas når politiske møter gjennomføres digitalt. Folkevalgte på kommunalt nivå og deres

opplevelse av digitale møter i kommunal regi er analysert med utgangspunkt i den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen.

Innholdet i analysen spenner vidt: fra spørsmål om hvordan digital kompetanse påvirker den åpne og frie debatten, til spørsmål om mulighetene kommunene har for å nå ut til en større del av befolkningen via digitale møter. I det videre prioriterer jeg å diskutere to funn grundigere: 1) Digitale møter som arena for dialog med innbyggerne og 2) Sonderingenes funksjon. Det er flere aktuelle funn jeg kunne diskutert grundigere, men jeg finner disse ekstra interessante i lys av problemstillingen, og av hensyn til kapasitet kan jeg ikke gå i dybden på mer innenfor ramma av denne oppgava.

Den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen har som betingelse at deliberasjon er en grunnleggende del av demokratiet. Det må foregå en åpen og fri offentlig debatt, den politiske diskusjonen må eksponeres for offentligheten og debatten må være kvalitativt god, utveksling av reelle argumenter må finne sted. I analysen av hvordan informantene opplever dialogen med innbyggerne på digitale plattformer kom flere inn på at de opplevde digitale møter<sup>16</sup> med innbyggerne som positivt. Det pekes særlig på at det er andre som deltar i de digitale møtene enn i de fysiske. Inntrykket fra analysen av intervjuene er at digitale møter med innbyggerne framstår som en mulighet for kommunene til å komme i dialog med et litt annet utsnitt av befolkningen enn de som normalt deltar i møter med kommunen. I plan- og bygningsloven er det uttrykt at planlegging skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser. Knudtzon (2018, 44-47, 65-71) utdyper dette i sin avhandling og problematiserer også at lovverket er unyansert og at få kommuner er gode på å involvere innbyggerne. Digitale møter kan slik være et effektivt verktøy for flere kommuner til å bli bedre på å skape arenaer for medvirkning i kommunens planarbeid. Samtidig med at det er effektivt fordi det er forholdsvis enkelt å invitere til og arrangere møtene, så når man med et digitalt møte også flere og andre innbyggere enn de som normalt møter på fysiske møter, nettopp fordi det er effektivt og enkelt også for deltakerne. Det er enklere for flere å logge på et digitalt møte hjemmefra enn å møte opp på et fysisk møte. Det kan se ut som at de som deltar fysisk og de som

---

<sup>16</sup> Når jeg bruker «møte» i denne delen av oppgaven, mener jeg ikke møter på individnivå, en til en, men møter med flere innbyggere, som «folkemøter» eller «høringsmøter» med flere til stede.

deltar digitalt representerer ulike utsnitt av befolkningen. I fysiske møter nevner flere at det for eksempel er mange pensjonister. Det er i utgangspunktet ikke så rart, mange pensjonister er i stor aktivitet og har fulle kalendere, men de fleste er tross alt ikke forpliktet til arbeidstid, og har slik større mulighet til å prioritere å møte opp. Yrkesaktive og studenter kan oppleve mer tidspress i hverdagen. Arbeid, studier og andre forpliktelser som oppfølging av egne barn, verv i organisasjoner eller andre aktiviteter på fritida tar mye tid. «Tidsklemma» gjelder mange. Knudtzons avhandling støtter aspektet om tidsbruk. Hun skriver at å investere tid og energi til å delta fungerer som en terskel og at saken skal være svært viktig om man velger å involvere seg (Knudtson 2018, 68-69). Vi har også innbyggere med fysiske begrensninger eller de som har utfordringer med psykisk helse som gjør det vanskelig å møte opp fysisk. For alle disse kan det å delta i møter om saker man er opptatt av, saker som påvirker stedet man bor, eller påvirker egen hverdag, være mer aktuelt når det er mulig å delta digitalt enn fysisk. I et digitalt møte kan man delta hjemmefra, eller eventuelt også fra arbeidsplassen eller andre steder, til og med når man er på reise eller i bevegelse. Man slipper reisetid, og møtet tar bare akkurat den tiden det tar. Om man ikke aktivt deltar med spørsmål og innlegg i møtet kan man logge på og bare lytte til informasjonen og diskusjonen for å bli opplyst og oppdatert mens man gjør andre ting, eller man kan sende inn spørsmål og innspill i en chat-funksjon. Å delta digitalt krever en viss digital kompetanse. Man må finne hvor på nettet det digitale møtet er publisert, eventuelt laste ned riktig plattform, logge på og kunne slå på lyd, eventuelt kamera, og forstå funksjonene på den digitale plattformen. Men mange har i pandemien opparbeidet seg mye erfaring med digitale møter, og det vil for mange flere enn før mars 2020 oppleves som en naturlig møteform. Men som nevnt tidligere om digital kompetanse for de folkevalgte, kreves en viss kompetanse for at man skal kunne oppleve seg som en likeverdig møtedeltaker i et digitalt møte. Det er også derfor flere av informantene sier at de ikke ser det som naturlig at kommunen arrangerer folkemøter og høringer kun som digitale møter, men som et supplement til de fysiske møtene.

Flere av informantene nevner at de fysiske møtene med innbyggerne er nyttige og bra, men flere antyder at de i de digitale møtene opplever en annen tone, at det er mindre temperament, og flere som ikke er så «sinte». Jeg har tidligere nevnt at flere informanter nevner at det å delta i digitale møter skaper en opplevelse av avstand og

at det noen ganger er positivt. Denne avstanden kan kanskje også være positiv i større møter med innbyggerne, avstanden kan bidra positivt til å dempe temperament. Om det påvirker innholdet i innspillene skal jeg ikke gå nærmere inn på, men det er sannsynlig at ved å arrangere møter både digitalt og fysisk så når man ut til et bredere lag av befolkningen. Når deltakerne representerer en bredere gruppe av innbyggerne, for eksempel personer med ulik livssituasjon og alder, så bidrar det sannsynligvis til at flere argumenter og perspektiver kommer fram i debatten. Beslutningen kan bli bedre fordi flere argumenter og perspektiver blir del av grunnlaget. For dialogen med innbyggerne framstår digitale møter slik som et godt supplement for å nå andre enn de som normalt møter opp fysisk, og det kan gi andre og bedre innspill og beslutninger. Funnene i denne oppgava bør slik være et bidrag til at flere kommuner vurderer det som interessant å ta i bruk digitale møter som et supplement for bredere deltakelse fra innbyggerne i høringer og folkemøter.

I innledningen spurte jeg «hva skjer ved kaffemaskinen?» I analysen og diskusjonen av materialet i denne oppgava kommer det fram at de uformelle samtalene som foregår i folkevalgte organ, ofte omtalt som praten ved kaffemaskinen, er en svært viktig arena for sonderinger. Det har en særlig viktig funksjon i kommunepolitikken, der man har få andre arenaer for å sondere og undersøke om det finnes mulige felles løsninger. Men rollen sonderinger spiller kan med stor sannsynlighet også overføres til andre arenaer i politikk og organisasjonsliv. Selv om jeg i det videre vil omtale kommunestyre og folkevalgte, er det meste overførbart til andre situasjoner.

I digitale møter er det vanskelig å organisere uformelle arenaer for sonderinger. Flere informanter nevner at de har prøvd å lage grupper og «møterom» i Teams, eller at de har invitert til en uformell prat i starten av de formelle møtene. De sier også at bruken av disse gruppene, «møterommene» og uformelle arenaene ikke fungerer særlig godt. Det bekrefter også rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet (Ingelsrud 2022): deres informanter, både ledere og ansatte, opplever at de uformelle settingene er borte, og med det forsvinner mulighetene for de raske avklaringene og kommunikasjonen blir mer formell. Som eksempel kaller lederne de fysiske møtene for «kulturbyggere» med rom for uformell prat og at det er en viktig del av det sosiale fellesskapet (Ingelsrud 2022, 55-56) og arbeidstakerne sier blant annet at de digitale møtene påvirker kreativiteten, gode innfall og ideer blir ikke fanga opp (Ingelsrud 2022, 75). Dette er i

tråd med mine funn der jeg har vist at flere av informantene på ulikt vis sier at det å bli kjent og skape et trygt fellesskap mellom de folkevalgte, også fører til større interesse og engasjement for å søke mot felles løsninger.

Om vi ser til den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen mener jeg som sagt at det er ekstra interessant å koble den uformelle praten før og etter møter, i pauser og eventuelt på befaringer, til sonderinger. Det framstilles som en viktig mekanisme for å komme til enighet. I modellen fungerer sonderinger sammen med lukkethet og offentlighet. Partene har mulighet til å drøfte saker uforstyrret og til å dele tanker i fortrolighet. De kan sondere og undersøke om det finnes mulighet for felles løsninger, men den politiske debatten må og skal være offentlig, man står slik ansvarlig overfor berørte parter. Jeg har pekt på at lukkethet er en mekanisme som allerede er fraværende på kommunalt nivå, med digitale møter forsvinner også i stor grad muligheten for sonderinger. Det betyr at begge mekanismene som gjør det mulig å diskutere en sak i fortrolighet blir borte. Da gjenstår kun offentlighet igjen alene av disse tre mekanismene. Kommuneloven ble nylig revidert. Hvorvidt alle møter i kommunale folkevalgte organ skal være åpne eller om man skal kunne ha lukkede møter ble diskutert i forarbeidene til loven og i Kommunelovutvalget (NOU 2016:4, 172-185). Den nye loven viderefører at møter for folkevalgte organ, utover gruppemøter, skal være åpne. De presiserer dog at «det skal være mulig å ha fortrolige samtaler for å drøfte kompliserte saker hvor det kan være nødvendig å ha foreløpige drøftelser i en innledende fase av saken (...).» (NOU 2016:4, 178). Sonderinger framstår slik som en helt sentral betingelse for deliberative politiske prosesser, og er en mekanisme som svekker det digitale møtet som en alternativ møteform når deliberasjon er ønsket. Enkelte møter, der det for eksempel eksisterer stor grad av enighet, og behovet for sonderinger er mindre viktig, kan digitale møter fungere godt. Men når mer komplekse saker skal behandles, er mulighetene til å sondere helt sentralt. Men man kan ikke vite på forhånd om det er stor enighet rundt en sak. Det er slik vanskelig å planlegge på forhånd hva man kan behandle i et digitalt møte og hva som krever fysisk tilstedeværelse. Det framstår av mine funn som at sonderinger er så viktig, særlig i større møter, at digitale møter er et dårlig alternativ når viktige beslutninger skal fattes.



Funnene i denne oppgava viser konsekvenser av digitale møter som både svekker og styrker lokaldemokratiet. Overført til andre politiske møter er det trolig mange av opplevelsene og analysen av disse som er relevant. Funnene viser at kommunestyremøter gjennomført som digitalt møte preges av mange mangler sett i lys av idealene for deliberative politiske prosesser. Mange av kvalitetene i et fysisk møte er borte. Det gjelder selve debatten i møtet, som oppleves av mange som mindre fri og av lavere kvalitet. Mangelen på mellommenneskelige relasjoner gjør at møtedeltakerne i mindre grad opplever engasjement. Innbyggernes mulighet til å følge den politiske diskusjonen er ivaretatt gjennom publisering av både fysiske og digitale møter på kommunens nettsider, men effekten av tilstedeværelsen og muligheten til å påvirke og stille politikerne til ansvar synes som svekket. Og sist, det framstår som vanskeligere å knytte kontakt og sondere på tvers av partigruppene når møtene i kommunale folkevalgte organ gjennomføres på digitale plattformer. Konsekvensene av å gjennomføre kommunestyremøter på digitale plattformer framstår slik som en svekkelse av lokaldemokratiet. Å invitere innbyggerne til digitale møter derimot, har mange fordeler og bør være et interessant og viktig supplement for kommunene for å sikre bredere deltakelse og bedre beslutninger. Bredere involvering av innbyggerne gjennom offentlig debatt og en kvalitativ god deliberasjon bidrar til legitimitet og aksept for beslutningene som fattes.

I oppgava har jeg lagt den diskursteoretiske deliberative demokratimodellen til grunn for analysen av hvordan digitale møter ivaretar betingelsene for deliberative politiske prosesser. I oppgava viser jeg at modellen kan anvendes for å analysere konkrete situasjoner. Bidraget er en operasjonalisering av modellen ved at jeg bruker den for å analysere denne spesielle situasjonen, digitale møter, men jeg viser også at modellen er gyldig. Modellen bør på lignende måte kunne brukes for andre situasjoner, modellen er slik styrket.

## **5. Avslutning og konklusjon**

Avslutningsvis, basert på analysene av mine data, framstår det som at politiske møter av en viss størrelse og med et ønske om deliberasjon, med stor fordel bør gjennomføres som fysisk møte. Møter der politikerne argumenterer, lytter og reagerer på andres innlegg. Innbyggerne må kunne bruke ytringsfriheten i offentligheten og ytre

mener via digitale og fysiske folkemøter eller høringsmøter. Formelle politiske møter må være åpne slik at innbyggerne kan følge debatten og vise sin mening med kroppsspråk og i uformelle samtaler. Overført til andre politiske møter mener jeg analysen i stor grad har relevans, kanskje med unntak av at lukkede møter er en mekanisme man kan benytte på nasjonalt politisk nivå og i andre politiske organ. Muligheten til å gjennomføre lukkede møter ser ut til å være en styrke hvis de politiske møtene kun skal gjennomføres på digitale plattformer.

På den andre sida kommer det også fram at møtene som er gjennomført i stor grad har fungert, og at de folkevalgte opplever at beslutningene som er fatta stort sett ville blitt de samme i fysiske møter. Den formelle delen av møtet oppleves ganske lik, det samsvarer som nevnt med mine observasjoner. Men over tid er det utfordrende om alle politiske møter er digitale. Det bør avgrenses til i spesielle situasjoner for behandling av enkelte saker. Digitale politiske møter kan slik ses på som et effektivt alternativ i krisesituasjoner, et «trade-off» i seg selv. Digitale politiske møter, uten kvalitetene og egenskapene de fysiske møtene har, kan aksepteres av den enkle grunn at det er bedre å komme til en beslutning enn ingen beslutning.

Slik jeg har presentert betingelsene for deliberative politiske prosesser i denne oppgava er det mye som blir ivaretatt også i digitale møter, og i noen fora kan det bidra positivt til bredere deltakelse og bedre innspill til en sak. Møter i mindre fora, som utvalgsmøter i kommunene, oppleves også som å fungere greit, og digitale politiske møter kan være en alternativ møteform av og til. For de større politiske møtene, som et kommunestyre, har den digitale plattformen som møtearena store mangler. En viktig funksjon som er borte, er sonderingene – som ofte skjer ved kaffemaskinen.

## 6. Litteraturliste

- Alexy, Robert. 1978/1989. *A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification*. Oxford: Clarendon Press.
- Baldersheim, Harald og Lawrence E. Rose. 2014. *Det kommunale laboratorium. Teoretiske perspektiver på lokal politikk og organisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Benhabib, Seyla. 1992. *Situating the Self. Gender, Community, and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York: Routledge.
- Business Matters. 2015. «The history of Video Conferencing». *Business Matters*. 08.01.2015. <https://bmmagazine.co.uk/tech/history-video-conferencing/>
- Bjørngaas, Knut K og Grete Orderud. 2020. «Digital transformasjon i koronaens tid?». 22.02.2020. *Digitaliseringsbloggen*. <https://www.digdir.no/digitale-felleslosninger/digital-transformasjon-i-koronaens-tid/1880>
- Eriksen, Erik Oddvar og Jarle Weigård. 1999. *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget
- Grunnlova. *Kongeriket Norges grunnlov av 01.07.2021*. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn?q=Grunnloven>
- Habermas, Jürgen. 1971. *Borgerlig offentlighet – dens framvekst og fall*. Oslo: Gyldendal.
- Habermas, Jürgen. 1984. *The theory of Communicative Action*. London: Heinemann.
- Habermas, Jürgen. 1992. *Faktizität und Geltung*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen. 1993. *Justification and Application*. Cambridge: Polity Press.
- Ingelsrud, Mari Holm, Siri Yde Aksnes, Vilde Hoff Bernstrøm, Cathrine Egeland, Per Bonde Hansen, Eirin Pedersen, Anders Underthun og Emily Mary Weitzenboeck. 2022. «Hjemme - Borte - Uavgjort. Hjemmekontor og annet fjernarbeid: Kartlegging av omfang, utviklingstrekk og konsekvenser». *AFI-rapport 2022:4*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet AFI ved OsloMet.
- Johannessen, Asbjørn, Line Christoffersen og Per Arne Tufe. 2016. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Knudtson, Lillin Cathrine. 2018. «Kan vi snakke om medvirkning? Sivilsamfunnets innflytelse og bidrag i reguleringsprosesser.» *Philosophiae doctor (ph.d.) Thesis* 2018:81. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Kommuneloven. 2022. *Lov om kommuner og fylkeskommuner (Kommuneloven) av 22.06.2018*. <https://lovdata.no/lov/2018-06-22-83>
- Kommunenes sentralforbund. 2020. *Digitale løsninger for fjernmøter*. 19.03.2020. <https://www.ks.no/informasjon-om-koronaviruset/lokaldemokrati-og-styring/digitale-losninger-for-fjernmoter/>
- Kommunenes sentralforbund. 2018. *Møtet er satt! Håndbok i møteskikk, møteledelse og votingsteknikk*. Oslo: KS. <https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/for-deg-som-folkevalgt/motet-er-satt-nettversjon-endelig.pdf>
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Leirset, Espen og Asbjørn Røiseland. 2020. «Åpenhetsparadokset. Åpne eller lukkede møter i lokalpolitikken?» I *Folkevalgt og politisk leder* redigert av Asbjørn Røiseland og Signy Irene Vabo, (s. 95-119) Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Lijphart, Arend. 1984. *Democracies: Patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries*. New Haven, CT: Yale University Press.

*Midlertidig forskrift om gjennomføring av fjernmøter i folkevalgte organer i kommuner og fylkeskommuner for å begrense spredning av Covid-19.* Fastsatt ved kgl.res. 13.03.2020. <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2020-03-13-277>

NOU 2016:4. *Ny kommunelov.* Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-4/id2478743/>

*Ordbøkene*, s.v. «Overveie,» lest 11.04.2022. <https://ordbokene.no/bm,nn/search?q=overveie&scope=ei>

Statistisk sentralbyrå.2020. «Kommunestyre- og fylkestingsvalget, kandidater og representanter.» Oppdatert 27.02.2020. <https://www.ssb.no/valg/kommunestyre-og-fylkestingsvalg/statistikk/kommunestyre-og-fylkestingsvalget-kandidater-og-representanter>

*Store norske leksikon*, s.v. «Sondere,» lest 11.04.2022, <https://snl.no/sondere>

*Regjeringen*. 2021. Tolkningsuttalelse § 11-7: Fjernmøte. 07.04.2021. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/-11-7-fjernmote2/id2843148/>

Torgersen, Eivind. 2020. «I et møte med ti personer er det trist å bare se svarte skjjermer». *Forskning.no*, 13.06.2020. <https://forskning.no/arbeid-ledelse-og-organisasjon-partner/i-et-mote-med-ti-personer-er-det-trist-a-bare-se-svarte-skjermer/1692276>

Valg. 2020. «Kommunestyre- og fylkestingsvalg 2019.» <https://www.valg.no/om-valg/valgene-i-norge/valgdata-og-historikk/valglistre-og-kandidater/kommunestyre-og-fylkestingsvalg-2019/>

Vetlesen, Arne Johan. «Jürgen Habermas». *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 21.05.2022 fra [https://snl.no/J%C3%BCrgen\\_Habermas](https://snl.no/J%C3%BCrgen_Habermas)

*Wikipedia*. s.v. «Microsoft 365» lest 15.03.2022 [https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft\\_365](https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft_365)

*Wikipedia*. s.v. «Microsoft Teams» lest 15.03.2022 [https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft\\_Teams](https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft_Teams)

Winsvold, Marte. og Tina Øllgård Bentzen. 2020. «Konfliktparadokset. Samarbeid og konflikt i kommunepolitikken.» I *Folkevalgt og politisk leder* redigert av Asbjørn Røiseland og Signy Irene Vabo, (s. 34-61). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

## 7. Vedlegg 1: Intervjuguide

	<p>Navn:  Alder:  Antall år som folkevalgt:  Rolle som folkevalgt:  Partitilknytning:  Din digitale kompetanse før mars 2020:  svært digital, middels digital, lite digital, svært lite digital</p>	
1	Mars 2020 - hva slags møter deltok du i som folkevalgt den første tida?	
2	<p>De digitale møtene: hvordan opplevde du disse i starten?  Hva var de største utfordringene?  Var det eventuelt noe som ble bedre?</p>	
3	<p>Fortell litt om hvordan de digitale møtene har utvikla seg gjennom pandemien.  Har det skjedd tekniske endringer?  Har møtedeltakerne endret seg?  Andre ting?</p>	
4	<p>Hva opplever du som den viktigste forskjellen mellom det å møtes fysisk og det å møtes digitalt?  Hva er det som endrer seg ved selve møtet og ved møtedeltakerne?</p>	
	<p><i>Er lengden på møtene det samme?  Hva gjør du i pausene i de digitale møtene? Hva gjør du i fysiske møter?</i></p>	
	<p><i>Hvordan opplever du eget engasjementet og konsentrasjonen og andres?</i></p>	
	<p><i>Forbereder du deg på samme måte? Hvordan?</i></p>	
	<p><i>Har måten dere snakker sammen på eller tonen i møtene endret seg?</i></p>	
	<p><i>Endrer relasjonene i møtet seg? Status, annen kompetanse som kreves og framheves, noen som tar ordet oftere eller sjeldnere enn i et fysisk møte?  Opplever du diskusjonene som mer eller mindre inkluderende i et digitalt møte?</i></p>	
5	Hvordan mener du disse forskjellene påvirker de politiske prosessene og eventuelt beslutningene?	
	<p><i>Når beslutninger skal fattes – er det annerledes å delta digitalt? Er det enklere eller vanskeligere å stemme etter egen overbevisning f.eks., når man ikke møtes fysisk, men bak en skjerm?</i></p>	
	<p><i>Som en overordna beskrivelse sies det at formannskapsmodellen bygger på en ide om</i></p>	

	<i>konsensus, mens kommunestyrene i større og større grad følger stortingets form og får mer fokus på partier og slik mer på politisk konflikt - har møteform påvirket dette i den ene eller andre retningen?</i>	
	<i>Vi snakker om konfliktklima og politisk klima som to ulike ting. Man kan ha stor politisk uenighet, men likevel et klima der man har respekt for hverandre. Og man kan ha stor enighet, men høyt konfliktklima. Har møteformen påvirket klimaet i utvalg eller kommunestyremøter til det værre eller bedre? Hvordan?</i>	
	<i>Hvordan påvirker det åpenheten? Når man ikke kan snakke med andre representanter eller pressen i pausene? Hvordan får media informasjon? Hvordan påvirker det prosessene?</i>	
	<i>Hvilke type saker påvirkes mest av møteformen?</i>	
6	<i>Hvordan påvirkes forholdet mellom møter i partigruppene, utvalgene og kommunestyre når man bare møtes digitalt? Er maktbalansen den samme eller er noe annerledes?</i>	
7	<i>I din rolle som folkevalgt har du ofte møter med lokalbefolkningen, lokalt næringsliv og sivilsamfunnet for øvrig. Hvordan har dette fungert under pandemien?</i>	
	<i>Hvordan tror du den "digitale tida" har påvirket lokale politiske prosesser og lokalbefolkningen, lokalt næringsliv og sivilsamfunnet si rolle i disse? Endres prosessene? Er mulighetene for påvirkning annerledes?</i>	
	<i>Er det type saker det særlig påvirker, eller er det noen aktører som har hatt enklere eller vanskeligere tilgang på de folkevalgte?</i>	
	<i>Er det former for deltakerdemokrati - innbyggerinitiativ, folkemøter, borgerpaneler - som ikke er blitt gjennomført under pandemien, som ville vært gjennomført i en annen situasjon?</i>	
8	<i>Hva tror du om bruken av digitale møter etter pandemien? Vil folkevalgte organ fortsette å benytte seg av digitale møter?</i>	
9	<i>Til slutt - Er det noe mer du har lyst til å si om bruken av digitale møter som du tror kan være relevant?</i>	